

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ШИКЕРИНЕЦЬ Михайло Ігорович

Фінансові аспекти молодіжної політики в Україні /
Financial aspects of youth policy in Ukraine

спеціальність: 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма – Фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФм-21
М. І. Шикеринець

Науковий керівник:
д.е.н., професор В. П. Горин

Кваліфікаційну роботу
Допущено до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2023

АНОТАЦІЯ

Шикеринець М. І. Фінансові аспекти молодіжної політики в Україні.
Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування, освітньо-професійна програма «Фінанси» – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2023.

У роботі розглянуті теоретичні та правові засади фінансової підтримки молодіжної політики; оцінено практику застосування інструментів фінансової підтримки здобуття освіти молоддю, забезпечення молоді житлом, підтримки молодіжних організацій; визначені основні напрями вдосконалення фінансової підтримки молодіжної політики в сучасних умовах.

ANNOTATION

Shykerynets M. I. Financial aspects of youth policy in Ukraine. Manuscript.

Doctoral studies for the education level “Master’s Degree” with the title 072 – “Finance, Banking and Insurance”, Educational and vocational training program “Finance” – West-Ukrainian National University, Ternopil, 2023.

The theoretical and legal principles of financial support for youth policy are considered; evaluated the practice of using financial support tools for youth education, house providing of youth, youth organization’s financial supporting; the main directions of improvement of financial support of youth policy in the modern conditions are determined.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ.....	7
1.1. Зміст молодіжної політики та фінансовий механізм її реалізації.	7
1.2. Правове забезпечення фінансової підтримки молодіжної політики в Україні.....	17
Висновки до розділу 1.....	26
Розділ 2. ПРАКТИКА ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	28
2.1. Інструменти фінансової підтримки молоді у сфері освіти і розвитку підприємництва.....	28
2.2. Практика фінансової підтримки програм забезпечення молоді житлом.....	38
2.3. Практика фінансової підтримки молодіжних організацій.....	45
Висновки до розділу 2.....	51
Розділ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ.....	54
3.1. Перспективи вдосконалення фінансової підтримки молоді у сфері здобуття освіти і вирішення житлової проблеми.....	54
3.2. Розвиток фінансового інструментарію стимулювання молодіжного підприємництва.....	62
Висновки до розділу 3.....	68
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77

ВСТУП

Актуальність теми. Погіршення демографічної ситуації в країні, пов'язане із безпрецедентними викликами державності останніх років, ставить під сумнів перспективи забезпечення стабільного розвитку України без вирішення проблем молодого покоління. Усебічний гармонійний розвиток молоді, задоволення її потреб, активізація участі молоді у суспільному житті та формуванні пріоритетів розвитку країни потребують проведення державою цілеспрямованої молодіжної політики, що не можливо без відповідного фінансового забезпечення, а також використання інноваційних схем та інструментів фінансової підтримки ініціатив і проєктів, орієнтованих на молодь. Впродовж багатьох років молодіжна політика в Україні не належить до пріоритетів діяльності влади, а її фінансування продовжує відбуватись за залишковим підходом. Не виявляють значного інтересу до участі у вирішенні проблем молоді також бізнес-структури. Практично не вирішеними є проблеми слабкого розвитку механізму фінансового стимулювання молодіжного підприємництва, забезпечення зайнятості, реалізації права молоді на житло.

Проблематика використання різних форм фінансової підтримки молодіжної політики недостатньо представлена у сучасній науковій літературі фінансового спрямування. Окремі аспекти цієї проблеми представлені у наукових працях Т. Боголіб, Є. Бородіна, М. Брикімової, О. Вітер, О. Грішнкової, В. Головенько, О. Щербак, О. Яременка та інших. Вони присвячені питанням теоретичних засад молодіжної політики, окремих моментів практики її реалізації, розвитку моделі молодіжного житлового кредитування, виконання державних та регіональних цільових програм для молоді та ін. Однак, наявних у науковій літературі робіт недостатньо для того, щоб повною мірою розкрити теоретичні засади фінансової підтримки молодіжної політики, впровадження інноваційних інструментів її здійснення з урахуванням кращих взірців зарубіжної практики та вітчизняних реалій сьогодення. Важливість вирішення цього завдання визначає актуальність теми кваліфікаційної роботи, постановку мети і завдань.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є розкриття теоретичних засад та оцінювання практики фінансової підтримки молодіжної політики в Україні, а також розроблення рекомендацій з її вдосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду та вітчизняних реалій.

Для досягнення цієї мети у роботі поставлені наступні завдання:

- розкрити зміст молодіжної політики та охарактеризувати фінансовий механізм її реалізації;
- охарактеризувати правове забезпечення фінансової підтримки політики, спрямованої на задоволення інтересів молоді;
- оцінити практику застосування інструментів фінансової підтримки молоді у сфері освіти та розвитку підприємництва;
- проаналізувати тенденції фінансової підтримки програм забезпечення молоді житлом;
- проаналізувати практику фінансової підтримки молодіжних організацій;
- визначити напрями розвитку фінансової підтримки молодіжної політики у сфері здобуття освіти і вирішення житлової проблеми молоді;
- окреслити вектори вдосконалення інструментів фінансового сприяння розвитку молодіжного підприємництва.

Об’єкт дослідження – механізм фінансової підтримки молодіжної політики.

Предмет дослідження – теоретичні та прикладні аспекти застосування методів та інструментів фінансової підтримки молодіжної політики.

Методи дослідження. Методологічну основу кваліфікаційної роботи формує діалектичний метод наукового пізнання із застосуванням системного, історичного методологічних підходів. При написанні розділів роботи застосовані такі загально- і конкретнонаукові методи дослідження: порівняння, узагальнення, систематизації, групування – для висвітлення теоретичних основ фінансової підтримки молодіжної політики та її правового забезпечення; методи структурно-динамічного, порівняльного аналізу, групування, графічного аналізу – у процесі оцінювання практики фінансової підтримки молодіжної політики у розрізі

окремих напрямів; синтезу, групування, порівняння та інші – при визначенні напрямів вдосконалення інструментів фінансової підтримки молодіжної політики у сфері здобуття освіти, стимулювання молодіжного підприємництва, вирішення житлової проблеми для молоді.

Теоретично-методологічну основу написання випускної кваліфікаційної роботи формують правова база з питань реалізації молодіжної політики, навчальна та монографічна література, наукові публікації відомих вітчизняних і зарубіжних вчених з фінансових аспектів молодіжної політики, звітні дані Міністерства молоді та спорту України, офіційного веб-ресурсу OpenBudget, Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву, Тернопільської обласної ради, ресурси Інтернету та інші джерела інформації.

Наукова новизна дослідження. У кваліфікаційній роботі представлені ідеї та напрацювання автора, які розвивають існуючі теоретичні та методичні підходи до фінансової підтримки молодіжної політики, з урахуванням кращих практик зарубіжних країн та вітчизняних реалій. Проаналізовано вплив сучасних викликів державності на тенденції фінансової підтримки молодіжної політики в Україні. Це дало можливість сформулювати висновки та рекомендації, які відображають наукову позицію автора щодо розвитку теоретичних засад і вирішення проблем практики фінансової підтримки молодіжної політики в Україні у контексті інтеграції нашої держави до європейського простору.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення кваліфікаційної роботи були відображені у тезах доповіді, розміщених у наукових збірниках кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету (на тему «Зміст молодіжної політики та фінансовий механізм її реалізації» [71]; на тему «Перспективи вдосконалення фінансової підтримки молоді у сфері здобуття освіти і вирішення житлової проблеми» [20]).

Основний зміст роботи викладений на 76 сторінках, робота містить 8 таблиць, 5 рисунків. Для написання кваліфікаційної роботи використано 71 джерело літератури.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Зміст молодіжної політики та фінансовий механізм її реалізації

Перші прояви молодіжної політики у науковій спільноті пов'язують ще із епохою Середньовіччя, проте уявлення про неї, як про цілісну політико-правову і організаційно-управлінську систему, яка має відповідне ресурсне забезпечення та спрямована на захист прав, свобод, реалізацію потреб молоді повною мірою сформувалось тільки у другій половині ХХ ст. У цей час молодіжна політика виокремлюється як самостійний напрямок державної діяльності, внаслідок чого у 80-90-х рр. ХХ ст. сформувалось поняття державної молодіжної політики як явища, що має відповідне інституційне оформлення (у формі суб'єктів реалізації цієї політики, напрямів їхньої діяльності та повноважень), а також правову базу здійснення. Водночас, продовжували зберігатись традиційні підходи та методи сприяння задоволенню інтересів молоді, опікувані визнаними суспільними інститутами (церква, громадські організації, благодійні фонди та ін.).

Внаслідок цього, в сучасних умовах виокремлюють два типи молодіжної політики – державну та суспільну. Державну молодіжну політику реалізують спеціально уповноважені органи публічного управління (відділ або спеціалісти з молодіжної політики при органах місцевого самоврядування). Її головне призначення – сприяти вирішенню зловбоденних проблем молоді, забезпечувати її соціалізацію та включення до активного суспільно-політичного життя. Щодо суспільної молодіжної політики, то її реалізують визнані громадські формальні та неформальні інституції у відповідності до усталених у суспільстві уявлень про молодь, її потреби та роль у суспільному розвитку [67, с. 139]. На думку В. Мотречко, «суспільна молодіжна політика є слабо керована з боку держави, в

її основу покладені не тільки формальні норми, в й неформальні інститути та стереотипи» [25].

З системних позицій молодіжна політика являє собою суспільне явище, яке функціонує у складному зовнішньому середовищі, що об'єднує екзо- і ендогенні чинники різного характеру дії. Внаслідок цього, у світовій практиці розвинулись кілька ключових моделей молодіжної політики, які мають спільну ідейну основу, але відзначаються принциповими відмінностями. Специфіка кожної із моделей молодіжної політики визначає її мету, характер заходів для її досягнення, а також вибір джерел фінансування та інструментарію, який застосовується у процесі реалізації завдань цієї політики.

Особливістю неоконсервативної молодіжної політики, на думку Д. Еберлі, є пасивність позиції молоді, яка виступає не активним учасником відносин, а є пасивним реципієнтом суспільних благ. У фокусі неоконсервативної молодіжної політики – так звані «неблагонадійні» прошарки молоді, а також молоді люди, які потребують соціального захисту чи соціальної адаптації. Таким чином, провідні напрями молодіжної політики цього типу – вирішення проблеми безробіття серед молоді, доступу до освітніх послуг, консультування щодо догляду за дітьми, надання правової допомоги та ін. Держава залишає за собою право на жорсткий контроль за порядком надання різних форм фінансової та іншої підтримки заходів, орієнтованих на захист інтересів молоді та цільовим використанням коштів [2, с. 37].

Основною ознакою соціал-демократичної моделі молодіжної політики є відсутність фокусування, адже заходами охоплені усі категорії молоді, а не тільки цільові групи. Реалізуючи цей тип молодіжної політики, як зазначає Б. О'Коннелл, «державна бере на себе відповідальність за вирішення проблем молоді практично у всіх сферах життя» [30, с. 32]. Головним акцентом молодіжної політики є сприяння інтеграції молоді до економічного, культурного, суспільно-політичного життя, позиціонування молоді не як пасивного споживача, а як активного учасника процесів розвитку. Відповідно до цієї ідеологічної платформи розробляються програми та заходи молодіжної політики. На наш погляд, соціал-

демократична модель молодіжної політики більшою мірою відповідає панівній на сьогодні концепції інклюзивного розвитку, що пропагує активну інтеграцію різних верств суспільства (в тому числі маргінальних) до економічного та соціального життя.

Молодіжна політика в Україні реалізується уже впродовж багатьох років, але залишається недостатньо ефективною у вирішенні основних проблем молоді. У зв'язку із повномасштабною війною проти України, тривалими економічними проблемами вагома частина молоді виїхали за межі країни та не бажає пов'язувати своє майбутнє з Батьківщиною. Молодь, яка залишилась у цей складний час в Україні, лише частково охоплена заходами молодіжної політики, і тільки незначна частина молодих людей виявляють громадсько-політичну і соціальну активність. Більшість молоді продовжує займати пасивну позицію щодо ситуації в країні, не цікавлячись ні політичними процесами, не бажаючи брати у них участь. Зазвичай у молоді спостерігається вкрай низький рівень довіри до владних інституцій, серед молодих людей характерні тенденції до погіршення стану здоров'я, зростання масштабів вживання наркотичних речовин та асоціальної поведінки. Ці явища переконливо доводять, що молодіжна політика в Україні далека від досконалості та потребує реформування з урахуванням сучасних викликів і загроз.

Поряд із виробленням стратегічних цілей, деталізацією завдань відповідно до потреб різних прошарків молоді, проведення молодіжної політики неможливе без належного фінансового забезпечення, використання фінансових методів та інструментів впливу на перебіг фінансових відносин, пов'язаних із фінансуванням молодіжних заходів. Архітектура фінансового механізму реалізації молодіжної політики формується під впливом багатьох чинників, зокрема рівня розвитку економіки, статево-вікової структури населення, історичних особливостей країни, усталених стереотипів та менталітету мешканців. Проте, загальні принципи побудови такого механізму відповідно до принципу ізоморфізму залишаються сталими, відмінності полягають у модифікації набору компонент. У науковій спільноті під механізмом розуміють «певну сукупність форм і методів впливу на предмет дослідження для досягнення визначених результатів» [66, с. 246-247].

Відповідно, фінансовий механізм визначають як «сукупність методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток і системи фінансових індикаторів та фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив» [7, с. 132]. Хоча у науковій спільноті є дискусія щодо структуризації фінансового механізму, на наш погляд, найбільш об'єктивним є виокремлення у його складі двох підсистем, а саме фінансового забезпечення та фінансового регулювання [23, с. 32], кожна із яких характеризує особливий спосіб впливу на перебіг фінансових відносин. У складі цих підсистем вирізняють комбінацію різних методів та інструментів для впливу на процеси формування і використання фінансових ресурсів.

Поняття фінансового забезпечення у науковій літературі характеризують по-різному. За найбільш поширеним підходом, під ним розуміють комплекс заходів, пов'язаних із задоволенням потреби суб'єкта у фінансових ресурсах. За іншими дефініціями, фінансове забезпечення визначають як: процес організації фінансування; сукупність економічних відносин, пов'язаних із розподільчою функцією фінансів та реалізованих через фінансовий механізм; покриття потреби у фінансових ресурсах та ін.

Фінансове забезпечення молодіжної політики є багатоаспектним явищем, яке можна розглядати з різних методологічних позицій, виявляючи його управлінські, організаційні, економічні риси:

– з погляду управлінської науки, фінансове забезпечення – це діяльність щодо нагромадження фінансових ресурсів у необхідному обсязі та їхнього спрямування на виконання стратегічних цілей і тактичних завдань молодіжної політики, визначених у її програмних документах;

– в організаційному плані фінансове забезпечення молодіжної політики – це сформована на підставі певних інституційних норм та принципів цілісна сукупність джерел, форм та інструментів фінансування молодіжної політики;

– з позицій діалектичного підходу наукового пізнання, за сутністю – це економічні відносини, які супроводжують процеси формування і використання фінансових ресурсів за реалізацію завдань молодіжної політики; як явище – це рух грошових потоків між суб'єктами молодіжної політики у процесі її реалізації.

Фінансування заходів, спрямованих на захист інтересів та задоволення потреб молоді здійснюється з багатьох джерел – бюджетів різного рівня, коштів приватного сектору економіки, ресурсів благодійних фондів і окремих меценатів, коштів неурядових інституцій громадянського суспільства, з інших джерел. У приватному секторі цільові проекти, які реалізуються в рамках корпоративної соціальної відповідальності, не мають чіткої орієнтації на молодіжну аудиторію. Натомість, у публічному секторі зберігається практика фінансування заходів безпосередньо молодіжної політики, визначених у загальнодержавних і місцевих цільових молодіжних програмах. З державного і місцевих бюджетів здійснюється фінансування бюджетних програм фінансової підтримки молодіжних організацій, цільових програм кредитування житлового будівництва чи купівлі житла для молодих сімей, надання освітніх кредитів на здобуття професійної або вищої освіти, патріотичного виховання; бюджетні ресурси є джерелом коштів для виплати стипендій учням та студентам закладів професійної та вищої освіти. Упродовж багатьох років держава з бюджету відшкодовувала витрати на пільгове перевезення учнів та студентів у громадському транспорті. Найбільшим напрямом фінансування з бюджету заходів в інтересах молоді (тобто таких, що їх можна зарахувати до молодіжної політики) є реалізація бюджетних програм надання соціальних трансфертів (державної соціальної допомоги при народженні дитини, соціальних допомог дітям сиротам і дітям, які перебувають під опікою чи піклуванням, тимчасової соціальної допомоги дітям та ін.

Останнє десятиліття позначене посиленням значення фінансових ресурсів суб'єктів господарювання у фінансуванні молодіжної політики, що пояснюється утвердженням концепцій інклюзивного розвитку та імпаکت-фінансування. Вони утверджують думку, що суб'єкти приватного сектору економіки, які здійснюють свою діяльність у соціумі, повинні враховувати інтереси суспільства в процесі господарювання. У практичній площині це виявляється у реалізації крупними компаніями програм корпоративної соціальної відповідальності, в рамках яких вони спрямовують значні ресурси на фінансування соціальних, екологічних та

інших проектів, в тому числі орієнтованих на молодь. Загалом фінансова участь бізнес-сектору у реалізації молодіжної політики може здійснюватись у формах:

- фінансування інформаційної компанії, коли підприємство виділяє кошти на проведення PR-акцій або виробництво соціальної реклами, спрямованих на протидію негативним явищам, поширеним у молодіжному середовищі (булінг, вживання наркотичних речовин та ін.), а також пропагування здорового способу життя та загалом звернення уваги суспільства на проблеми молоді;

- фінансування орієнтованих на молодь проектів в межах корпоративної стратегічної благодійності (генеральне спонсорство, програми надання грантової підтримки). З метою формування позитивного іміджу в суспільстві, або з мотивів альтруїзму, приватні компанії започатковують програми фінансової підтримки орієнтованих на молодь проектів у галузях культури і спорту, стипендіальні програми для обдарованої молоді чи молодих людей з числа вразливих верств населення, реалізують програми підтримки молодіжного підприємництва (бізнес-ангели) та ін.

Окремим джерелом фінансового забезпечення молодіжної політики є кошти благодійних фондів, приватних донорських програм, меценатів – приватних осіб. Спрямування частини власних прибутків на реалізацію соціальних проектів, фінансову підтримку благодійних ініціатив для вразливих верств населення, в тому числі орієнтованих на молодь, у зарубіжних країнах стало звичним явищем. Загальносвітове визнання отримали благодійні програми, започатковані відомими мільярдерами Б. Гейтсом, Л. Стенфордом, Дж. Соросом та ін. (оплата навчання та стипендіальні програми для обдарованої молоді та ін.). В Україні найбільшого визнання отримали благодійні структури найбільших корпорацій, зокрема Фонд О. Франчук «АнтиСНІД», Благодійний фонд Р. Ахметова, Президентський фонд Л. Кучми «Україна» та інші благодійні інституції, які практикують фінансову підтримку молодіжних проектів та програм.

У процесі фінансового забезпечення молодіжної політики застосовують кілька форм фінансування, які можна структурувати за кількома ознаками. У науковій літературі традиційно виокремлюють три форми фінансування, а саме

самофінансування, зовнішнє фінансування і кредитування. Такий підхід, на наш погляд, недостатньо об'єктивний, адже відбувається змішування різних критеріїв розмежування фінансових форм, а саме ознака права власності та форми надання. Для виправлення цього недоліку пропонуємо форми фінансового забезпечення молодіжної політики розділяти за такими ознаками:

– відповідно до ознаки джерела походження фінансових ресурсів виділяти державне (бюджетне) та недержавне (позабюджетне) фінансування молодіжної політики. Перша форма фінансування молодіжної політики представлена різними молодіжними програмами, фінансованими за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. До другої форми фінансування молодіжної політики слід зарахувати різні способи фінансової підтримки молодіжних ініціатив та заходів з боку суб'єктів господарювання, інституцій громадянського сектору, приватних благодійних фондів, меценатів – приватних осіб;

– за критерієм форми надання фінансової підтримки доцільно розрізняти безповоротне фінансування заходів молодіжної політики та кредитування. Перша із цих форм фінансування реалізується із застосуванням таких інструментів, як пряме виділення коштів на молодіжні ініціативи, колективні та індивідуальні гранти, фіскальні преференції та ін. Натомість, кредитування як форма фінансової підтримки молоді, характеризується ознаками поворотності й платності. Хоча у багатьох молодіжних програмах, насамперед, щодо надання позик на здобуття освіти чи будівництво/купівлю житла для учасників передбачені досить значні преференції (пільговий період користування позикою, знижені процентні ставки, часткове покриття заборгованості за кредитом за рахунок коштів держави та ін.), але базовий принцип – кошти реципієнт отримує у борг, а тому їх треба повернути – залишається непорушним (рис. 1.1).

Іншою складовою фінансового механізму молодіжної політики є підсистема фінансового регулювання, характерною особливістю якої є непрямий вплив на протікання фінансових процесів, пов'язаних із реалізацією молодіжних ініціатив та заходів. На думку В. Мацьківа, в рамках фінансового регулювання «знаходять застосування комплекс регуляторних фінансових інструментів, конкретний набір

яких формується під впливом завдань, які поставлені управлінцем та залежно від ситуації» [24].

Рис. 1.1. Склад джерел та форм фінансового забезпечення молодіжної політики.

Джерело: побудовано автором самостійно

У науковій спільноті до інструментів фінансового регулювання відносять фіскальні платежі (податки і збори), податкові та інші пільги, дотації, кредитні гарантії, тобто, як зазначає Ю. Кірсанова, «все те, що дозволить сформувати ресурси та їх перерозподілити» [21, с. 140]. Хоча загалом у науковій літературі найважливішим інструментом фінансового регулювання визнають податки, у контексті молодіжної політики найбільш затребуваний фінансовий інструмент – це пільги, а саме податкова пільга у формі вирахування витрат на оплату навчання з доходу платника при оподаткуванні особистих доходів, пільги з оплати проїзду у громадському транспорті та ін. Використання інструментарію фінансового регулювання для фінансової підтримки молоді в Україні обмежує нерозвиненість практики колективного (сімейного) оподаткування, коли базою для розрахунку податкового зобов'язання виступають доходи домогосподарства, а не окремої

фізичної особи. Натомість, у зарубіжних країнах у фінансовому регулюванні молодіжної політики застосовують такі інструменти, як податкові знижки/пільги для молодих сімей при оподаткуванні сукупного доходу, пільгове оподаткування для новостворених молодіжних підприємств, дотації роботодавцям прийом на роботу молоді (за перше робоче місце) та інші. Проте, зважаючи на високий рівень корупції в Україні та неефективність інституцій захисту верховенства права, застосування окремих із цих інструментів може спричинити значні фіскальні ризики для бюджету, а тому їхнє впровадження в рамках реалізації молодіжної політики потребує ґрунтовного опрацювання.

Фінансове регулювання молодіжної політики можливо структурувати за кількома ознаками – відповідно до напрямів, методів впливу та ін. Наприклад, за методами впливу (від грец. *metodos* – спосіб дії, засіб для досягнення певної мети) на перебіг фінансових відносин у фінансовому регулюванні молодіжної політики доцільно виокремлювати пряме та непряме регулювання. У першому випадку, фінансове регулювання передбачає застосування інструментів впливу напряму на об'єкт, важливий з точки зору реалізації молодіжної політики. Зокрема, найбільш показовим серед таких інструментів є вирахування з оподатковуваного доходу при розрахунку сум податку на доходи фізичних осіб окремих видів витрат. Відповідно до норм Податкового кодексу України, платники мають право на вирахування з оподатковуваного доходу «сум коштів, сплачених платником податку на користь вітчизняних закладів дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти для компенсації вартості здобуття відповідної освіти таким платником податку та/або членом його сім'ї першого ступеня споріднення» [34], а також витрат на сплату процентів за користування іпотечним кредитом, оренду житла (для внутрішньо переміщених осіб), будівництво/придбання доступного житла, оплату вартості платних послуг з лікування, використання репродуктивних технологій (з певними умовами) та ін.

Отже, пряме регулювання передбачає вплив інструменту регулювання напряму на матеріальні інтереси особи-реципієнта з числа представників молоді (дохід, витрати, майнові інтереси та ін.). Натомість, зміст непрямого фінансового

регулювання молодіжної політики у тому, що регуляторний вплив фінансового інструменту спрямовується на об'єкт/чинники, які створюють позитивний ефект для задоволення інтересів молоді. Для прикладу, інструментами такого впливу можна вважати: компенсаційні виплати з бюджету за надання пільгових іпотечних кредитів для молоді; пільгове рефінансування банків, які надають молодіжні іпотечні кредити на купівлю/будівництво житла або започаткування власного бізнесу; компенсації для перевізників, які забезпечують пільговий проїзд молоді у громадському транспорті; пільги та преференції для підприємств, які надають перше робоче місце для молоді та ін. (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Склад методів та інструментів фінансового регулювання молодіжної політики

Джерело: складено автором самостійно

Значні перспективи застосування у фінансовому регулюванні молодіжної політики мають фінансові стимули для тих суб'єктів господарювання, котрі беруть активну фінансову участь у здійсненні молодіжних програм або надають різні форми фінансової підтримки молоді та молодіжних ініціатив. Проте, в нашій

державі участь бізнесу в реалізації молодіжної політики має обмежений характер і продиктована як меценатськими мотивами, так і намірами компаній підвищити власну впізнаваність, розширити коло потенційних реципієнтів власної продукції, розвивати імідж соціально-відповідального бізнесу. Вагомими бар'єрами для активізації фінансової участі бізнесу у реалізації молодіжної політики є недоліки вітчизняного правового поля, яке практично не передбачає фінансових стимулів для таких компаній, а також упереджене ставлення з боку фіскальних органів, що має під собою певне підґрунтя. Поряд із компаніями, які беруть участь у втіленні молодіжних ініціатив для реалізації власної позиції як соціально відповідального бізнесу, значна частина платників податків розглядає таку діяльність як дієвий спосіб мінімізації податкових зобов'язань та уникнення податків. Тому не дивно, що в Україні платники податків, які беруть участь у реалізації соціальних проектів чи задіяні у молодіжних програмах, одні із перших потрапляють під контроль з боку фіскальних органів.

1.2. Правове забезпечення фінансової підтримки молодіжної політики в Україні

В сучасних умовах молодь позиціонує як одного із провідних рушіїв суспільного розвитку, що ставить перед собою амбітні цілі, позитивно сприймає інновації та глобальні зміни. Проте в Україні слабкий інтерес органів влади до проблем молоді, формальність молодіжної політики, упереджене та скептичне ставлення до розвитку молодіжного руху, збереження залишкового принципу фінансування молодіжної політики спричиняють поглиблення дистанції між молоддю як потенційно найактивнішою верствою населення і владою, подальше відсторонення молодих людей від суспільно-політичного життя. За цих обставин активізація молодіжної політики, в тому числі завдяки впровадженню нових інноваційних інструментів фінансової підтримки молоді та молодіжних ініціатив є вимогою часу. Однак, реалізація цього задуму потребує належного правового

та організаційного забезпечення, узгодження пріоритетів розвитку молодіжної політики із стратегічними завданнями розвитку держави.

Правове забезпечення реалізації молодіжної політики почало формуватися із перших років незалежності нашої країни. Воно об'єднує нормативно-правові документи міжнародного рівня, які ратифіковані Україною, а також національне рамкове та спеціалізоване законодавство. Основний закон країни – Конституція – не визначає особливого статусу молоді, проте закріплює права та свободи усіх громадян, в тому числі молодих людей. Серед перших нормативно-правових актів, які регламентували питання проведення молодіжної політики, стали Декларація Верховної ради України «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» [40] (втратила чинність із прийняттям Закону України «Про основні засади молодіжної політики» (2021 р.); визначила молодіжну політику серед головних пріоритетів діяльності держави, з урахуванням можливостей та кращих практик її економічної підтримки); Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [56] (втратив чинність, поряд з іншими питаннями, визначив основні напрями молодіжної політики в Україні). В подальшому розвиток правового забезпечення молодіжної політики на тривалий час призупинився, аж до кінця 90-х років, коли відповідно до указів Президента України, в нашій країні були започатковані програми молодіжного житлового кредитування, надання кредитів на здобуття освіти, забезпечення молоді першим робочим місцем та інші ініціативи, спрямовані на задоволення інтересів молоді. Оновлені пріоритети молодіжної політики були визначені у Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року [58], прийнятій у 2013 році.

На теперішній час стратегічні пріоритети молодіжної політики визначені у Національній молодіжній стратегії до 2030 року, схваленій указом Президента України [49], Закон України «Про основні засади молодіжної політики» [51], а також Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021-2025 рр. [46]. У загальній частині Національної молодіжної стратегії України до 2030 року було визнано, що упродовж тривалого часу держава не приділяла належної уваги

«питанням переходу від дитинства до дорослішання та самостійності, визнанню молоді як суб'єкта політики, розвитку цифрових інструментів молодіжної політики та роботи з молоддю» [49]. Молодіжна стратегія визначила принципи молодіжної політики на наступне десятиліття та її «пріоритети у розрізі чотирьох напрямів:

- підвищення безпечності середовища, посилення життєстійкості молоді;
- формування навичок здорового способу життя, розвиток та збереження фізичної культури, культури здорового харчування та психогігієни;
- залучення молоді до суспільного життя, підвищення її самостійності, конкурентоспроможності, формування у неї громадянських компетентностей;
- підвищення мобільності, соціальної і культурної інтеграції молоді в суспільне життя України та світу» [49].

На виконання пріоритету Національної молодіжної стратегії, пов'язаного із підвищенням конкурентоспроможності молоді, передбачено реалізувати ряд проміжних цілей щодо розширення доступу молоді до якісної освіти, оволодіння основами підприємництва, підвищення рівня економічної активності молодих людей, активізації роботи з молоддю через мережу молодіжних центрів та ін. Для досягнення поставлених у Національній молодіжній стратегії пріоритетних цілей передбачено розроблення відповідних механізмів та інструментарію роботи з молоддю, в тому числі через державні цільові програми. Джерелами коштів для виконання цих програм стануть як ресурси бюджетів різного рівня, такі ресурси, залучені від бізнес-спільноти, інституцій громадянського суспільства, донорів.

У 2021 році було прийнято Закон України «Про основні засади молодіжної політики» [51], який став реакцією на системну критику щодо неналежної уваги держави до молодіжної тематики. У ньому визначено мету, завдання, основні засади, напрями та механізми реалізації молодіжної політики в Україні, гарантії участі молоді у її формуванні та реалізації. Найважливішою новацією Закону стало впровадження проектного підходу у фінансову підтримку молодіжної політики через Український молодіжний фонд – бюджетну установу, уповноважену надавати фінансову підтримку молодіжних проєктів та виконання

окремих завдань молодіжної політики. Джерелами формування ресурсів цього Фонду визначені кошти державного і місцевих бюджетів, а також благодійні пожертви бізнесу і населення, ресурси зарубіжних донорів.

Основною формою фінансової підтримки молодіжних проектів повинен стати бюджетний грант – цільова допомога у вигляді коштів чи майна, яка безкоштовно і безповоротно надається на реалізацію молодіжного проекту за рахунок коштів бюджету або міжнародної технічної допомоги. Кошти гранту можуть бути використані як на фінансування прямих витрат за проектом, так і непрямих (адміністративних) витрат на його обслуговування та управління. Головною перевагою такої моделі фінансової підтримки молодіжної політики є демократизація процесу розподілу фінансових ресурсів, створення передумов для підвищення затребуваності молодіжних заходів та, відповідно, ефективності використання бюджетних ресурсів на реалізацію молодіжної політики. Адже основна ідея, закладена у проектний підхід в управлінні полягає у тому, щоб, по-перше, більш повно враховувати реальні потреби молоді при виробленні цілей та заходів молодіжної політики; по-друге, забезпечити чітке розуміння того, на що конкретно витрачаються кошти держави при реалізації заходів, орієнтованих на молодь.

На виконання завдань, визначених Національною молодіжною стратегією та Законом України Про основні засади молодіжної політики», у 2021 році було розроблено Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2021-2025 рр. Головною метою цієї Програми визначено створення можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її участі та інтеграції у суспільне життя. На відміну від розроблених раніше цільових програм у сфері молодіжної політики, які базувались на традиційних підходах до вироблення її пріоритетів та виборі форм роботи з молоддю, Програма «Молодь України» передбачає координацію зусиль уповноважених структур держави та інституцій громадянського суспільства у питанні розробки і реалізації молодіжної політики. Впровадження інклюзивного принципу проведення молодіжної політики дає можливість створити підґрунтя для підвищення її ефективності.

Серед головних пріоритетів Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 рр. визначені наступні: «підвищення рівня компетентностей молоді; підвищення рівня культури волонтерства та залучення молоді до волонтерської діяльності; активізація залучення молоді до процесів ухвалення рішень; зміцнення соціальної згуртованості молоді; підтримка молодіжних проєктів та виконання окремих завдань молодіжної політики; посилення спроможності інститутів громадянського суспільства у реалізації завдань молодіжної політики та ін.» [46]. Таким чином, простежується виражена орієнтація на сприяння громадянській активності молоді як головного рушія суспільного розвитку, включення її до усіх процесів функціонування української держави. Іншим примітним моментом нової Програми є перехід до ринково-орієнтованих принципів підтримки молоді, а саме сприяння працевлаштуванню молодих людей, розвитку молодіжного підприємництва не через субсидування робочих місць чи інші трансферти, а через посилення конкурентоспроможності молоді завдяки доступу до якісної освіти і розвитку компетентностей.

Міжнародні нормативно-правові документи, які регламентують питання реалізації молодіжної політики та які ратифіковані Україною, представлені перш за все «Всесвітньою програмою дій, що стосується молоді», ухваленою у новій редакції у 2007 році. Цей документ розглядають як перший глобальний план проведення молодіжної політики, що визначав загальні норми розробки такої політики на національному рівні, вироблення управлінських принципів та дій для усебічної підтримки молоді. «Всесвітньою програмою дій, що стосується молоді» визначено комплекс пріоритетних напрямів молодіжної політики, які мають бути передбачені у національних планах її проведення, а саме «освіта; зайнятість; голод та злидні; здоров'я; наркоманія; навколишнє середовище; злочинність серед неповнолітніх; організація дозвілля; дівчата та молоді жінки; повна та ефективна участь молоді у житті суспільства і прийнятті рішень; глобалізація; інформаційно-комунікативні технології; ВІЛ/СНІД; збройні конфлікти» [36]. Для реалізації положень цього документа було започатковано міжвідомчу мережу для розвитку молоді (IANYD) з кількох десятків структур

ООН, які предметно займаються вирішенням проблем молоді. В основі такої діяльності лежить Загальний план дій у справах молоді (Youth-SWAP), який деталізує положення згадуваної Всесвітньої програми.

У продовження цього документа, у резолюції № 60/2 Генеральної асамблеї ООН «Про політику і програми, які стосуються молоді» було визначено низку рекомендацій для урядів країн – членів ООН щодо підвищення ефективності молодіжної політики. Серед рекомендацій – вироблення комплексу індикаторів для оцінювання результативності молодіжної політики та різних форм роботи з молоддю для поглиблення моніторингу за становищем молоді, успіхами уряду у вирішенні її проблем [8, с. 32].

Ще одним із ратифікованих Україною міжнародних документів із сфери молодіжної політики є Європейська хартія (переглянута) щодо участі молоді у місцевому та регіональному житті [32]. Цим документом визначено два головних напрями суспільної інтеграції молоді, а саме: через підвищення рівня зайнятості молоді (зокрема за рахунок впровадження фінансових інструментів для протидії молодіжному безробіттю); через розширення доступу молоді до якісної освіти (в тому числі через використання інноваційних кредитних механізмів та інших схем фінансової підтримки здобуття фахової освіти). Окрему увагу Європейська хартія (переглянута) приділяє участі держави у реалізації молодіжної політики, закликаючи уряди країн – членів Ради Європи виробити механізми фінансового сприяння молодіжним ініціативам та проектам, орієнтованим на молодь.

Спеціалізоване законодавство з питань молодіжної політики врегульовує окремі напрями державної підтримки молоді та молодіжних ініціатив. Серед правових документів цієї групи необхідно відзначити законодавство, спрямоване на сприяння обдарованій молоді. Механізм такої підтримки був започаткований із прийняттям Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 рр. [45]. Головною формою фінансової підтримки обдарованої молоді було передбачено призначення іменних стипендій та премій. Для реалізації цієї ініціативи, у 2019 році започатковано щорічне присудження премії Верховної ради України для молодих учених у розмірі 60-ти прожиткових мінімумів для

працевдатних осіб, станом на рік присудження премії [53]. Поряд із цим, у 2019 році було суттєво підвищено розміри щорічних іменних стипендій Верховної ради України для молодих вчених – докторів наук задля розширення можливості проводити фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Призначення цих стипендій відбувається за результатами конкурсного відбору, а розміри виплати складають п'ять прожиткових мінімумів для працевдатної особи у розрахунку на місяць [48]. Фінансові стимули у формі іменних стипендій, премій та грантів для обдарованої молоді передбачені також іншими правовими документами, зокрема Постановами Кабінету Міністрів України «Про стипендії Президента України для молодих вчених» від 23.08.1994 р. № 582 [57], «Про Премію Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України» від 21.11.2007 р. № 1333 [54], Указом Президента України «Про гранти Президента України для обдарованої молоді» від 02.08.2000 р. № 945/2000 [38] тощо (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Окремі форми адресної фінансової підтримки молоді
в Україні та їхнє правове забезпечення**

Форма фінансової підтримки	Розмір виплати	Нормативно-правове забезпечення
Премія Верховної Ради України молодим ученим	60 прожиткових мінімумів для працевдатних осіб	Про Премію Верховної Ради України молодим ученим: Постанова ВРУ від 05.02.2019 р. № 2675-VIII
Іменна стипендія Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук	5 прожиткових мінімумів для працевдатної особи щомісячно	Про іменні стипендії Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук: Постанова ВРУ від 05.02.2019 р. № 2676-VIII
Премії Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України	50 тис. грн	Про Премію Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України: Постанова КМУ від 21.11.2007 р. № 1333
Грант Президента України для обдарованої молоді	до 75 тис. грн	Про гранти Президента України для обдарованої молоді: Указ Президента України від 02.08.2000 р. № 945/2000
Стипендія Президента України для молодих вчених	не визначений	Про стипендії Президента України для молодих вчених: Постанова КМУ від 23.08.1994 р. № 582

Джерело: складено автором за [48; 57; 38; 53; 54]

Важливим напрямом молодіжної політики є допомога у вирішенні питання житла, яка для молоді є дуже актуальною. Формування відповідного правового забезпечення розпочалось із прийняттям Постанови Кабінету міністрів України від 29.05.2001 р. № 584 «Про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла» [52]. Цим документом було передбачено розвиток механізму надання пільгових іпотечних кредитів для молодих сімей. У 2002 році на виконання завдань Постанови № 584 було затверджено Державну програму забезпечення молоді житлом на 2002-2012 роки, прийняту відповідною Постановою КМУ № 1089 [42]. Оскільки визначені у цьому документі результати були практично не досягнуті, у 2012 році урядом було затверджено нову Державну програму забезпечення молоді житлом на 2013-2023 роки [43], яка визначила амбітні цілі щодо вирішення житлової проблеми для молоді.

Для виконання завдань Програми було передбачене залучення ресурсів не тільки бюджетів усіх рівнів, але і коштів Світового банку, страхових резервів страхових компаній, особистих коштів домогосподарств, а також кредитних ресурсів від випуску боргових цінних паперів. Програмою було передбачене впровадження різних інструментів та схем фінансової підтримки молоді у вирішенні питання житла: «надання пільгових довгострокових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла; компенсацію відсоткових ставок кредитів комерційних банків, що надаються молодим сім'ям і самотнім молодим громадянам на будівництво та придбання житла за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів» [43]. Але через нереалістичність передбачених у Програмі показників, зокрема щодо залучення позабюджетних ресурсів для кредитування молодих сімей, а також вкрай непослідовне фінансування Програми з бюджету, основні цілі, визначені у цьому документі, далекі від запланованих.

Особливу увагу у молодіжній політиці доцільно приділяти стимулюванню молодіжного підприємництва, адже для молоді характерні вища схильність до підприємницької діяльності, амбіційність та рішучість у досягненні фінансового

успіху. Молодь найбільш прихильно з усіх прошарків суспільства ставиться до новацій, підприємницького ризику, а тому стимулювання підприємництва серед молодих людей доцільно розглядати не тільки як спосіб вирішення проблеми безробіття молоді, але й у контексті переходу до інноваційної моделі розвитку нашої країни, широкого впровадження нових технологій, розвитку інноваційних галузей господарювання, цифрової економіки. Однак, на думку багатьох вчених, реалізація підприємницького потенціалу молоді потребує різних форм сприяння з боку не тільки держави, але й бізнес-структур, громадських інституцій, а також впровадження спеціальних інструментів фінансової підтримки.

Реалізація цих ініціатив була передбачена у завданнях Державної програми підтримки молодіжного підприємництва на 2002-2005 рр. [44]. Серед іншого, ця Програма містила положення щодо розвитку кількох схем фінансової підтримки молодіжного підприємництва: пільгового кредитування молодих підприємців; надання грантів для молодих підприємців за рахунок коштів Молодіжного фонду підтримки підприємництва; надання технічної допомоги молодим підприємцям через механізм лізингу надлишкових матеріальних активів підприємств державної власності. Попри загалом раціональну ідею фінансової підтримки підприємництва молоді, впровадження передбачених Програмою фінансових інструментів несло реальні корупційні ризики, що могли спричинити значні бюджетні втрати. Крім того, для значної частини суспільства була неприйнятною думка про спрямування бюджетних коштів на фінансову підтримку приватних інтересів. Зважаючи на ці обставини, а також непослідовне фінансування заходів Програми, результати її виконання були далекими від запланованих. Після закінчення строків виконання цієї Програми, вона не була продовжена на майбутнє, а програми фінансової підтримки підприємництва «перемістились» на регіональний та місцевий рівень. Однак, при відсутності спеціалізованих програм для підтримки бізнес-ініціатив молоді, в Україні успішно функціонують ряд програм фінансової підтримки для малого і середнього бізнесу, зокрема Програма «Доступні кредити 5-7-9%», яка не має вікових обмежень для учасників, а пропонує пільгові умови кредитування для підприємців різного віку та напряму діяльності.

Отже, в Україні правове забезпечення реалізації молодіжної політики цілком розвинене, передбачає використання різних форм і інструментарію для фінансової підтримки молоді, молодіжних ініціатив та заходів, орієнтованих на потреби молодих людей. Проте, окремі прогресивні новації законодавства щодо поглиблення фінансової підтримки молодіжних ініціатив та проектів поки не отримали практичного впровадження, у зв'язку із війною в Україні відкладені на невизначений період. Їхня реалізація у повоєнний час залишається актуальним питанням.

Висновки до розділу 1

З системних позицій молодіжна політика являє собою суспільне явище, яке функціонує у складному зовнішньому середовищі, що об'єднує екзо- і ендогенні чинники різного характеру дії. Внаслідок цього, у світовій практиці розвинулись кілька ключових моделей молодіжної політики. Головне призначення молодіжної політики – сприяти вирішенню злободенних проблем молоді, забезпечувати її соціалізацію та включення до активного суспільно-політичного життя.

Проведення молодіжної політики неможливе без належного фінансового забезпечення, використання фінансових методів та інструментів впливу на перебіг фінансових відносин, пов'язаних із фінансуванням молодіжних заходів. Хоча у науковій спільноті є дискусія щодо структуризації фінансового механізму, на наш погляд, найбільш об'єктивним є виокремлення у його складі двох підсистем, а саме фінансового забезпечення та фінансового регулювання.

Фінансування заходів, спрямованих на захист інтересів та задоволення потреб молоді здійснюється з багатьох джерел – бюджетів різного рівня, коштів приватного сектору економіки, ресурсів благодійних фондів і окремих меценатів, коштів неурядових інституцій громадянського суспільства, з інших джерел.

З державного і місцевих бюджетів здійснюється фінансування бюджетних програм фінансової підтримки молодіжних організацій, програм кредитування

житла для молодих сімей, надання освітніх кредитів на здобуття професійної або вищої освіти, патріотичного виховання; бюджетні ресурси є джерелом коштів для виплати стипендій учням та студентам закладів професійної та вищої освіти. Останні роки позначені посиленням ролі фінансових ресурсів суб'єктів господарювання у фінансуванні молодіжної політики.

Фінансове регулювання молодіжної політики можливо структурувати за кількома ознаками – відповідно до напрямів, методів впливу та ін. У контексті молодіжної політики найбільш затребуваний фінансовий інструмент – це пільги, а саме податкова пільга у формі вирахування витрат на оплату навчання з доходу платника при оподаткуванні його доходів, пільги з оплати проїзду у громадському транспорті та ін. Значні перспективи застосування у фінансовому регулюванні молодіжної політики мають фінансові стимули для тих суб'єктів господарювання, котрі беруть активну фінансову участь у здійсненні молодіжних програм або надають різні форми фінансової підтримки молоді та молодіжних ініціатив.

Правове забезпечення реалізації молодіжної політики почало формуватися із перших років незалежності нашої країни. У 2021 році прийнято Закон України Закон України «Про основні засади молодіжної політики», який став реакцією на системну критику щодо неналежної уваги держави до молодіжної тематики. Найважливішою новацією Закону стало впровадження проєктного підходу у фінансову підтримку молодіжної політики через Український молодіжний фонд – бюджетну установу, уповноважену надавати фінансову підтримку молодіжних проєктів та виконання окремих завдань молодіжної політики. Основною формою фінансової підтримки молодіжних проєктів повинен стати бюджетний грант – цільова допомога у вигляді коштів чи майна, яка безкоштовно і безповоротно надається на реалізацію молодіжного проєкту за рахунок коштів бюджету або міжнародної технічної допомоги. Окремі прогресивні новації законодавства щодо поглиблення фінансової підтримки молодіжних ініціатив та проєктів поки не отримали практичного впровадження, у зв'язку із війною в Україні відкладені на невизначений період.

Розділ 2

ПРАКТИКА ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Інструменти фінансової підтримки молоді у сфері освіти і розвитку підприємництва

Одними із найдавніших форм фінансової підтримки молоді в Україні, яка була запозичена ще з часів планової економіки, є виплата стипендій для учнів та студентів закладів професійної і вищої освіти, а також надання їм права на безкоштовний або пільговий проїзд у певних видах громадського транспорту на період навчання. Додаткові форми матеріальної підтримки студентів з'явилися із початком іноземної агресії проти України та окупацією її території. Зокрема, для студентів із числа внутрішньо переміщених осіб було впроваджено цільову державну підтримку впродовж часу навчання, яка виявляється у безкоштовному проживанні у студентських гуртожитках закладу освіти, вільному користуванні інтернет-зв'язком, а також забезпеченні навчальними матеріалами і літературою [12]. Із початком повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році для тих студентів контрактної форми навчання, сім'ї яких були змушені виїхати з окупованих територій, урядом було прийнято рішення про переведення їх на державну (безоплатну) форму навчання із можливістю отримання стипендії.

У правовому плані стипендіальне забезпечення студентів та учнів закладів професійної та вищої освіти врегульовують Закон України «Про освіту» [50], Постанова КМУ «Про розміри стипендій у державних та комунальних закладах освіти, наукових установах» [55] і Порядок призначення та виплати стипендій, затверджений Постановою КМУ «Питання стипендіального забезпечення» [33]. У цих нормативно-правових документах визначено коло осіб, які мають право претендувати на призначення стипендій, визначені види стипендіальних виплат. У законодавстві передбачено, що студенти та учні закладів професійної та вищої

освіти можуть претендувати на призначення стипендій двох видів – ординарної (звичайної) академічної стипендії, яка призначається за успіхи у навчанні, а також соціальної стипендії, яку отримують учні/студенти з числа незахищених верств населення, а також які мають право на пільги, за умови їх позитивного навчання, тобто без академічної заборгованості. Розміри соціальної стипендії залежать від того, у закладі освіти якого рівня навчається одержувач (450,0 грн на місяць для учнів закладів професійної освіти, 890 грн/міс. для студентів закладів передвищої освіти, 1180 грн/міс. для студентів закладів вищої освіти).

За іншим підходом розрахують розміри соціальної стипендії для осіб з числа дітей сиріт чи дітей, позбавлених батьківського піклування, в основі такої виплати покладений розмір прожиткового мінімуму для відповідної категорії населення. Такі одержувачі соціальної стипендії мають право на її призначення не залежно від успішності навчання, вона виплачується додатково до загальної академічної стипендії (за умови призначення останньої).

Вимогами «Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти» передбачено, що «право на соціальну стипендію мають студенти, які не отримують академічної стипендії та не перебувають на державному забезпеченні, а саме: діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; студенти із малозабезпечених сімей; діти-інваліди; внутрішньо переміщені особи; діти, у яких один із батьків загинув у районі проведення АТО чи під час Революції Гідності та ряд інших категорій студентів [13]. Оскільки соціальні стипендії є формою соціальних трансфертів у зв'язку із реалізацією соціального ризику, джерелом ресурсів для їхньої виплати є кошти системи соціального забезпечення, які надходять на рахунки закладів освіти.

Академічні стипендії призначають студентам на підставі рейтингу, який крім показників успішності у навчанні також враховує результати активності особи у громадській, спортивній, культурній діяльності закладу освіти. Розміри академічних стипендій також варіюють в залежності від рівня освіти. Наприклад, мінімальна академічна стипендія для учнів закладів професійної освіти складає

1,25 тис. грн/місяць, закладів фахової передвищої освіти – 1,93 тис. грн/місяць, а для студентів закладів вищої освіти – 2,0 тис. грн/місяць. Підвищені розміри академічної стипендії отримують студенти тих спеціальностей, які визначені як особливо важливі для держави (математика, біологія, гірництво, атомна енергетика та ін.). Для студентів таких спеціальностей мінімальний розмір стипендії складає від 1,51 тис. грн/місяць для учнів закладів професійної освіти до 2,55 тис. грн/місяць для студентів закладів вищої освіти.

Крім академічних ординарних стипендій учні/студенти закладів фахової освіти різного рівня можуть також претендувати на призначення інших видів стипендій, а саме іменних та академічних стипендій Кабінету Міністрів України (від 2,5 до 4,0 тис. грн/місяць), стипендій Президента України (від 2,75 до 4,4 тис. грн/місяць), президентських стипендій учасникам та переможцям міжнародних учнівських олімпіад, Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук (2,6-2,95 тис. грн/місяць), Міжнародного конкурсу з української мови ім. П. Яцика та Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка (від 1,42 до 3,8 тис. грн/місяць) та інших [55].

Показники спрямування бюджетних ресурсів на забезпечення виплати стипендій впродовж останніх років не мають вираженої тенденції до зміни. У 2019-2020 рр. спостерігалась стагнація обсягів видатків бюджету на виплату усіх видів стипендій, що пояснюється проведенням «стипендіальної» реформи. Вона передбачала звуження кола реципієнтів цієї виплати при збільшенні розмірів стипендій. У 2021 році відбулось незначне збільшення видатків на виплату стипендій, яке було більшою мірою спричинене зростання видатків на виплату соціальних, а не академічних стипендій. Видатки на соціальні стипендії у 2021 році склали 809,1 млн грн, що в 1,2 рази більше, ніж роком раніше. Водночас, видатки на виплату призначених академічних стипендій за цей період зросли всього на 3,7%. Однак, завдяки підвищенню розмірів стипендіальних виплат, у 2022 році відбулось різке збільшення видатків державного бюджету на програму академічних стипендій – до 4,76 млрд грн, або в 1,4 рази, тоді як приріст коштів

на виплату соціальних стипендій склав всього 9,5%. Причини такої динаміки – не тільки у збільшенні розмірів академічних виплат студентам, але й збільшення державного замовлення за окремими спеціальностями, який найбільше потребує ринок праці (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Видатки Державного бюджету України на виплату стипендій та пільговий проїзд учнів/студентів закладів фахової передвищої та вищої освіти в Україні у 2019-2022 рр., млн грн

Показники	2019		2020		2021		2022	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Видатки державного бюджету на фінансову підтримку студентів, в т.ч.:								
	4099,52	3661,13	4068,67	3995,15	4301,61	4259,06	5737,82	5646,66
Пільговий проїзд учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, студентів (курсантів невійськових) закладів фахової передвищої та вищої освіти у залізничному транспорті								
	18,00	18,00	18,00	18,00	18,00	18,00	18,0	0,00
Виплата академічних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти								
	3401,00	2962,62	3329,32	3307,37	3468,21	3431,99	4833,27	4760,34
Виплата соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти								
	680,52	680,51	721,35	669,78	815,40	809,07	886,55	886,32

Джерело: побудовано за даними [19].

Впродовж окресленого періоду стабільною була сума витрат державного бюджету на фінансування програми пільгового проїзду студентів та учнів у різних видах транспорту. Примітно, що повноваження з фінансування пільгового проїзду цих категорій населення у міському громадському транспорті повністю перекладені на органи місцевого самоврядування, які вирішують питання про впровадження такої бюджетної програми самостійно. За рахунок державного бюджету фінансують пільговий проїзд студентів у залізничному транспорті. На ці потреби у 2019-2021 році щорічно виділяли 18,0 млн грн, проте у зв'язку із необхідністю концентрації ресурсів на питаннях оборони країни від зовнішнього ворога, виконання цієї програми у 2022 році було припинене.

Прогресивним інструментом фінансової підтримки молоді є гранти, іменні стипендій та премії за досягнення у певних видах діяльності або на реалізацію

власної ініціативи. «Державна фінансова допомога талановитій молоді надається з метою підтримки значущих творчих проєктів у соціальній, гуманітарній сферах, за досягнення, які сприяють соціально-економічному розвитку нашої країни та утвердженню її міжнародного авторитету» [68, с. 568]. Відповідно до чинного законодавства,» в Україні присуджують такі види іменних премій, стипендій та грантів для спеціальних цілей:

- від президента України: щорічна премія для молодих вчених; стипендія для молодих вчених; грант для підтримки наукових досліджень молодих вчених; грант для обдарованої молоді; грант для молодих вчених – докторів наук;

- від Верховної Ради України: премія найталановитішим вченим у галузі фундаментальних та прикладних досліджень та науково-технічних розробок; іменні стипендії для найталановитіших молодих вчених;

- від Кабінету Міністрів України: премія за особливі досягнення молоді у розбудові України;

- від НАН України: премія для молодих вчених та студентів вищих навчальних закладів за кращі наукові роботи; стипендія для молодих вчених; гранти на науково-дослідні роботи молодих вчених» [28].

Розміри спеціальних стипендіальних виплат, призначених за рішенням органів центральної влади, є достатньо вагомими, проте вони не переглядалися впродовж тривалого часу, внаслідок чого значною мірою втратили свою реальну вартість під впливом інфляційних процесів. Зокрема, премія КМУ за особливі досягнення молоді у розбудові України відповідно до однойменної постанови визначена в розмірі 50 тис. грн.; гранти Президента України для обдарованої молоді призначають у розмірі не більше 75 тис. грн [54].

Консервація розмірів іменних стипендіальних виплат, призначуваних за рішенням центральних органів виконавчої та законодавчої влади є причиною відсутності помітних змущень в обсягах фінансування відповідних видатків з державного бюджету. Наприклад, видатки на виплату премій Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України впродовж багатьох років складають 1,0 млн грн щорічно. Видатки для виплати іменних стипендій,

премій та грантів у галузях освіти, науки і техніки, а також переможцям міжнародних конкурсів зростають тільки з 2020 року, але фактичні показники їхнього виконання значно нижчі за ті, що передбачені при прийнятті державного бюджету. Після нетривалого часу після запровадження, програма грантів Президента України для обдарованої молоді була припинена, коштів на виплату цієї форми фінансової підтримки у державному бюджеті не передбачено ще з 2017 року. Єдиним винятком із цієї загальної тенденції є динаміка фінансування програми надання грантів для молодих діячів мистецтва на творчі проекти у сфері кінематографії та премій за видатні досягнення у кінематографії. Якщо у 2019 році на її виконання з державного бюджету було виділено всього 0,2 млн грн, то у 2021 році – уже 4,1 млн грн. При цьому, у 2021 році спостерігалось повноцінне фінансування цієї Програми, адже фактичні видатки практично відповідали запланованим (на відміну від попередніх років, коли рівень виконання міг становити не більше 1/2 від плану). Проте, у зв'язку із початком війни в країні від виконання програми надання грантів кінематографістам довелось фактично відмовитись, видатки на її реалізацію зменшили до мінімуму (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Видатки Державного бюджету України на виплату іменних стипендій, премій та надання грантів в Україні у 2019-2022 рр., млн грн

Показники	2019		2020		2021		2022	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Гранти Президента України молодим діячам мистецтва на творчі проекти у сфері кінематографії та премії за видатні досягнення у кінематографії	0,57	0,20	3,49	1,97	4,10	4,10	3,69	0,18
Державні премії, стипендії та гранти в галузі освіти, науки і техніки, стипендії переможцям міжнародних конкурсів	44,97	42,43	61,68	55,46	67,26	65,50	84,77	65,95
Премії КМУ за особливі досягнення молоді у розбудові України	1,00	1,00	1,00	0,95	1,00	1,00	1,00	1,00

Джерело: побудовано за даними [19].

Ефективним інструментом фінансової підтримки молоді у сфері здобуття фахової освіти є пільгове кредитування її здобуття. В окремих державах кредитні механізми фінансування освітніх послуг домінують порівняно з іншими схемами

надходження фінансових ресурсів у цю галузь. Кредитна модель фінансування вищої освіти функціонує у Великобританії, США, Швеції та інших розвинених країнах. Впровадження кредитування здобуття освіти в Україні започатковане у 2003 році із прийняттям відповідного законодавства, проте Порядок надання пільгових кредитів для здобуття професійно-технічної та вищої освіти був розроблений і затверджений лише у 2018 році [47]. Навіть після цього механізм пільгового освітнього кредитування в Україні не запрацював. Щорічно впродовж 2016-2019 рр. видатки на виконання цієї програми у державному бюджету були передбачені на сталому рівні – 36,85 млн грн, проте у жодному із цих років вони не були виділені фактично. Після 2020 року кошти на виконання цієї програми у державному бюджеті взагалі не передбачаються. Таким чином, при існуванні відповідного правового забезпечення, пільгове кредитування здобуття освіти в Україні не функціонує.

Однією із найскладніших проблем для молоді є безробіття і труднощі із пошуком роботи. Молодь займає практично половину загальної чисельності осіб, зареєстрованих як безробітні у службі зайнятості. Більш того, значна частина фактично безробітних людей не прагне отримати статусу безробітного, вбачаючи у цьому сумнівні перспективи отримати гідну роботу. Прийнятними варіантами вирішити цю проблему у довоєнний період були еміграція та пошук роботи у неформальному секторі. Внаслідок цього, держава та регіони втрачали не тільки надходження до бюджету від оподаткування трудових доходів, але й трудові ресурси як чинник забезпечення економічного розвитку в майбутньому.

Одним із способів знизити гостроту цієї проблеми у контексті реалізації молодіжної політики є реалізація програм стимулювання зайнятості молоді та розвитку молодіжного підприємництва. Такі програми можуть реалізовуватись на усіх рівнях публічного управління, а також інституціями громадянського суспільства та бізнес-сектором. Правову основу розвитку інструментів сприяння зайнятості та підприємництва молоді заклало прийняття Закон України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю» [39]. Цей документ

визначав право роботодавців, які приймають на роботу молодь, на компенсацію витрат за рахунок коштів державного бюджету та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Проте, у 2013 році дія цього Закону була припинена, а норми щодо стимулювання зайнятості молоді були перенесені у базовий Закон України «Про зайнятість населення» [41]. Від принципу стимулювання законодавці перейшли до принципу покарання, адже у цьому Законі було визначено зобов'язання усіх підприємств виділити квоту на рівні 5% від середньоспискової чисельності працівників для працевлаштування молоді. При невиконанні цієї норми, підприємству загрожувало накладання штрафних санкцій.

Відсутність мотивації та репресивний підхід до стимулювання зайнятості молоді зумовив «відмирання» цих інструментів молодіжної політики. Однак, у 2019 році в рамках проведення аграрної реформи було започатковано Програму надання субсидій на розвиток бізнесу для молодих фермерів. На теперішній час це одна із небагатьох державних цільових програм підтримки підприємництва, яка продовжує реалізуватись. Відповідно до заходів Програми, у 2019 році було передбачено, що окжен фермер віком до 35 років мав можливість отримати від держави одноразову допомогу в розмірі 40 тис. грн [11]. У 2021 році в рамках вдосконалення законодавства для підтримки розвитку молодіжного фермерства, було передбачено активізувати механізми фінансового стимулювання молодих фермерів, в тому числі через гранти «Українського державного фонду підтримки фермерських господарств».

Із звільненням частини територій від російського агресора, в Україні передбачено схеми підтримки фермерського руху на деокупованих територіях. Зокрема, молоді фермери з цих регіонів можуть претендувати на 0,8 млрд грн передбаченої у державному бюджеті безповоротної фінансової підтримки. Поряд із цим, у 2024 році в державний бюджет закладено видатки на рівні 2,0 млрд грн на відшкодування фермерським господарствам витрат, пов'язаних з розмінуванням сільськогосподарських земель [69]. Молоді підприємці, в тому числі фермери, можуть також користуватись пільговим режимом кредитування

власного бізнесу в рамках Програми «Доступні кредити 5-7-9», яка через винятково низькі процентні ставки (1% річних протягом перших двох років і 3%, починаючи з третього року кредитування) фактично передбачає безкоштовне фінансування малого та середнього бізнесу.

На місцевому рівні заходи зі стимулювання молодіжного підприємництва передбачені в рамках виконання цільової програми «Молодь Тернопільщини», яка реалізується за кошти обласного бюджету. У ній передбачено видатки на стимулювання розвитку молодіжного бізнесу та сприяння працевлаштуванню молоді, їхнє стажування на робочих місцях. Водночас, Програмою передбачене проведення тернопільського регіонального етапу Всеукраїнського конкурсу бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді. Однак, у 2018 році сукупні видатки обласного бюджету на ці заходи склали всього 60,0 тис. грн, що очевидно не давало підстав очікувати помітних результатів від їх реалізації. У 2019 році кошти на ці ініціативи були передбачені в обсязі 75,0 тис. грн, а з 2020 року дотепер, попри наявність відповідних завдань у цільовій Програмі «Молодь Тернопільщини», видатки на підтримку молодіжного підприємництва взагалі не виділяються, хоча й щорічно плануються при ухваленні обласного бюджету (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Видатки Тернопільського обласного бюджету на сприяння молодіжному підприємству та зайнятості молоді у 2016-2022 рр., тис. грн

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Видатки на сприяння розвитку молодіжного підприємства, самозайнятості молоді	12,0	30,0	40,0	50,0	0,0	0,0	0,0
Видатки на сприяння працевлаштуванню молоді, її стажування на робочих місцях та залучення до суспільно значущої діяльності	0,0	0,0	20,0	25,0	0,0	0,0	0,0

Джерело: побудовано за [17]

Додатково до бюджетного фінансування молодіжної політики, заходи, які орієнтовані на молодь, проводять також суб'єкти господарювання приватного сегменту економіки, організації громадянського суспільства, окремі громадяни, міжнародні донорські організації та благодійні фонди. Зокрема, у 2008 році було створено Глобальний фонд підтримки молодіжних ініціатив, який фінансово підтримує молодіжні проекти у розрізі трьох напрямів: громадянська активність; залучення молоді до суспільних процесів; зайнятість та підприємництво молоді. У рамках реалізації цих напрямів діяльності «Глобальний фонд використовує кілька механізмів фінансової підтримки, а саме:

- через Фонд підтримки молодіжних організацій соціального розвитку. В рамках цього механізму Фонд виділяє щорічно 5-7 грантів на загальну суму 70-250 тис. дол. США для підтримки молодіжних організацій, які потребують ресурсів для розвитку власного організаційного потенціалу;

- через Програму грантів для підтримки молодіжних ініціатив. За цим напрямком діяльності передбачене виділення щорічно 40-70 грантів на суму 20-60 тис. дол. США, призначених для фінансування життєздатних ініціатив, які мають можливості для подальшого розвитку. Ці молодіжні ініціативи можуть бути як пілотними проектами, так і вже продовженням раніше розпочатої діяльності з терміном реалізації менше року» [4].

Таким чином, інструментарій фінансової підтримки молоді у сфері освіти та молодіжного підприємництва трансформується у напрямку посилення ролі адресних цільових трансфертів. Провідне значення серед цих форм фінансової підтримки молоді мають стипендії за успіхи у навчанні й призначені за рішенням органів влади, а в механізмі підтримки бізнес-активності молоді перевагу мають інструменти розширення доступу підприємців до кредитних ресурсів, грантова допомога для молодих фермерів. Натомість, проведення тренінгових заходів для опанування основ підприємництва на теперішній час практично не фінансують ні на державному, ні на регіональному рівні.

2.2. Практика фінансової підтримки програм забезпечення молоді житлом

Забезпечення належних умов для функціонування сім'ї як суспільного інституту є важливим аспектом проведення молодіжної політики. На думку Г. Беккера, «коли народжуваність у країні падає нижче рівня «заміщення», то повернути цю тенденцію у зворотному напрямку практично не можливо. З часом ця тенденція виявляється тривалим спадом в усіх напрямках розвитку держави, який набуває депресивних ознак» [1]. Враховуючи це, молодіжна політика має передбачати проведення активних заходів, спрямованих на зміцнення інституту сім'ї, в тому числі завдяки реалізації права людини на житло.

Відповідно до даних офіційної статистики, впродовж десятиліть в нашій країні спостерігається демографічна криза, яка супроводжується зменшенням чисельності населення. Впродовж останніх десятиліть рівень народжуваності в Україні залишався вдвічі нижчим за смертність населення, щорічно країна втрачала 300-400 тис. людей [27]. Із початком повномасштабного вторгнення в Україну через вимушену еміграцію чисельність населення скоротилась на 6-7 млн осіб, в основному країну залишили працездатні жінки та діти. Показники народжуваності знизились до безпрецедентно низьких, за окремими даними, до найнижчого рівня у світі. Тому без належної реакції на ці загрозливі тенденції ситуація може перетворитись на демографічну катастрофу.

Окрім рівня доходів та матеріальної забезпеченості, важливим бар'єром, який стримує населення від народження дітей є незадоволеність житловими умовами, відсутність окремого житла. Нереалізованість права на житло є однією із вагомих причин виникнення конфліктних ситуацій в сім'ї, трудової міграції членів родини за межі країни, що нерідко призводить до послаблення сімейних відносин та розлучень. Висока вартість купівлі та оренди житла зумовлюють ситуацію, коли молоді сім'ї змушені винаймати пристосовані приміщення під житло, спільно проживати з іншими родинами, оскільки їх власних доходів не вистачає для того, щоб забезпечити комфортні житлові умови й мати можливість

задовольняти інші свої потреби. Більше половини молодих громадян країни визначають вирішення житлового питання як одне із найважливіших завдань власної життєдіяльності [31].

Для зниження гостроти проблеми забезпечення молоді житлом держава використовує механізми пільгового кредитування, бюджетного фінансування житлового будівництва та інші. Відповідна практика в Україні започаткована у 1998 році із ухваленням цільової «Програми надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла» [18]. Перше п'ятиріччя реалізації Програми показало незначні досягнення у поставлених показниках, адже до 2022 року з бюджетів усіх рівнів на її виконання було спрямовано всього 0,23 млрд грн, внаслідок чого було видано кредитів менш, ніж 4 тис. молодих сімей. За ці кошти було збудовано житла обсягом 268,72 тис. м² [18].

Оскільки виконання Програми надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям було фактично провалене, у 2002 році було розпочато реалізацію нової цільової Державної програми забезпечення молоді житлом з терміном дії до 2012 року. Вона передбачала амбітні завдання, які передбачали мобілізацію для будівництва житла для молоді близько 5,8 млрд грн, забезпечення житлом понад 20 тис. молодих сімей, а за наявності додаткового фінансування – ще більше 50 тис. сімей. Основним способом вирішення житлової проблеми було визначено завершення довгобудів, що дало б можливість отримати додатково 1,5 млн м² житла. Основним інструментом фінансової підтримки молоді за цією Програмою стало надання пільгових довготермінових іпотечних кредитів.

Хоча результативність виконання нової Програми була дещо вищою за попередню, досягти поставлених у ній завдань не вдалось. Основною причиною цього стало значне недофінансування Програми з бюджетів, а також нереальні параметри залучення додаткових позабюджетних ресурсів. Всього за 10 років реалізації Програми було заплановано залучити майже 2,5 млрд грн бюджетних ресурсів, з яких близько 60% мали надійти з державного бюджету, решту – з місцевих бюджетів. Проте, фактичні обсяги фінансування Програми з державного

бюджету становили дещо більше, ніж половину запланованого (0,7 млрд грн), а з місцевих бюджетів – близько третини від плану (0,35 млрд грн). Це відповідно вплинуло на показники виконання Програми, оскільки за увесь період реалізації пільгові кредити від держави отримали менше 8 тис. молодих сімей, завершено спорудження 0,7 тис. будинків загальною площею 2,7 млн м² [18]. Показники виконання Програми виявились набагато гіршими за найбільш консервативні прогнози.

Таблиця 2.4

**Динаміка видатків бюджетів на виконання Державної програми
забезпечення молоді житлом на 2002-2012 роки, млн грн**

Роки	Фінансування з державного бюджету			Фінансування з місцевих бюджетів			Фінансування з бюджетів усіх рівнів		
	план	факт	% викон.	план	факт	% викон.	план	факт	% викон.
2002	77,0	48,3	62,7	20,0	8,8	44,0	97,0	57,1	58,9
2003	100,0	69,4	69,4	40,0	17,7	44,3	140,0	87,1	62,2
2004	180,0	122,7	68,2	100,0	19,7	19,7	280,0	142,4	50,9
2005	220,0	110,5	50,2	180,0	20,8	11,6	400,0	131,3	32,8
2006	200,0	91,0	45,5	180,0	34,3	19,1	380,0	125,3	33,0
2007	180,0	94,3	52,4	160,0	51,5	32,2	340,0	145,8	42,9
2008	160,0	76,8	48,0	140,0	56,5	40,4	300,0	133,3	44,4
2009	140,0	0,0	0,0	120,0	34,2	28,5	260,0	34,2	13,2
2010	100,0	36,1	36,1	80,0	31,1	38,9	180,0	67,2	37,3
2011	20,0	60,0	300,0	20,0	40,3	201,5	40,0	100,3	250,8
2012	20,0	24,9	124,5	20,0	37,7	188,5	40,0	62,6	156,5
Всього	1397,0	734,0	52,5	1060,0	352,6	33,3	2457,0	1086,6	44,2

Джерело: складено автором за [43; 18].

Якщо проаналізувати показники фінансування Програми у розрізі років, можна зробити висновки про причини низьких результатів її виконання. У більшості років періоду дії Програми фактичні обсяги її фінансування не були навіть наближеними до розрахункових, тільки у 2011-2012 рр. було виділено більше коштів, ніж передбачено Програмою. Натомість, в період кризи 2009-2010 рр. держава практично відмовилась від виконання взятих зобов'язань, «кинувши» учасників Програми напризволяще. Позичальники, які залучили іпотечні кредити на пільгових умовах, змушені були самостійно обслуговувати свої борги, оскільки держава не виділила коштів на покриття частини відсотків

за позиками. Тільки збільшені обсяги фінансування Програми у 2011-2012 рр. дали можливість погасити заборгованість держави за пільговими іпотечними кредитами, однак така непослідовність позиції органів влади остаточно підірвала довіру до держави як до учасника домовленостей.

Слабкість результатів виконання цільових програм забезпечення молоді житлом, поряд з недостатнім фінансуванням, пояснюється також використанням вузького переліку інструментів фінансової підтримки будівництва доступного житла, затратних схем кредитування його купівлі за рахунок коштів бюджету. Механізм часткової компенсації відсоткової ставки кредитів, наданих молодим сім'ям і самотнім молодим особам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла, як найбільш фінансово вигідний для держави, оскільки передбачав залучення банківських капіталів до кредитування житлового будівництва, також не отримував належного бюджетного фінансування. Додатковим чинником зниження інтересу молоді до програм пільгового житлового кредитування з 2006 року стало встановлення більш жорстких умов участі у них, а саме «обов'язкове перебування учасника Програми на квартирному обліку, зменшення строку компенсації до п'яти років, скасування додаткових пільг при народженні дітей» [14]. З цього періоду і до завершення термінів виконання Програми, контингент учасників схеми пільгового іпотечного кредитування тільки зменшувався [18].

Незважаючи на сумнівні результати виконання десятирічної Програми забезпечення молоді житлом, у 2013 році було започатковано реалізацію нової однойменної цільової програми з періодом дії 2013-2017 рр., який в подальшому був пролонгований до 2023 року [43]. Показники нової Програми були менш амбітними у питанні обсягів спорудження житла, але більш витратними за показниками бюджетного фінансування. Всього на виконання цілей Програми з усіх джерел було заплановано акумулювати 5,4 млрд грн (в подальшому цей показник був зменшений до 3,3 млрд грн), що дало б можливість збудувати більше 1,0 млн. м² житла і вирішити житлову проблему до 16,7 тис. молодих сімей.

У новій Програмі було збережено пропорції фінансування, оскільки кошти державного бюджету мали становити близько 60% сукупних видатків на заходи Програми, видатки місцевих бюджетів – близько третини. Проте, при виконанні завдань Програми саме кошти місцевих бюджетів стали основним джерелом ресурсів для кредитування молодіжного будівництва, а видатки державного бюджету були значно меншими за розрахункові. Після внесення змін до Програми для її пролонгації, основним джерелом ресурсів для досягнення цілей на період 2020-2023 рр. визначено саме місцеві бюджети.

Таблиця 2.5

**Показники фінансування Державної програми
забезпечення молоді житлом на 2013-2023 рр., млн грн¹**

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Видатки з Державного бюджету України	149,6	78,1	93,5	77,4	75,8	63,0	54,2	51,4	43,3	39,2	36,0
Видатки з місцевих бюджетів	33,5	36,6	64,7	94,3	115,7	145,7	155,9	157,4	600,0	600,0	600,0
Всього фінансування	183,1	114,7	158,2	171,7	191,5	208,7	210,0	208,8	643,3	639,2	636,0

Примітки: 1 – показники на 2020-2023 рр. – прогнозовані

Джерело: побудовано за [43]

Виконання Програми, подібно до попередніх, було таким же провальним. Уже в перший рік після затвердження обсяги видатків державного бюджету на реалізацію завдань склали лише третину від запланованого (0,15 млрд грн при запланованих 0,53 млрд грн), а з місцевих бюджетів – всього десяту частину (при передбачених обсягах фінансування на рівні 0,3 млрд грн фактично надійшло 33,5 млн грн) [18]. Впродовж усього періоду реалізації Програми відбувалось поступальне зменшення обсягу видатків державного бюджету та одночасного посилення позицій місцевих бюджетів як джерела її фінансування. У 2021 році частка ресурсів місцевих бюджетів в сукупних обсягах фінансування Програми перевищила 3/4. Зважаючи на те, що показники 2021-2023 рр. відображають

прогнозовані обсяги фінансування, оцінити фінансові результати виконання цієї Програми неможливо. Проте, якщо зважити на десятирічну практику значного недофінансування завдань з бюджетів різного рівня, зовсім нереалістичними виглядають прогнозовані на цей період щорічні видатки місцевих бюджетів на заходи із забезпечення молоді житлом на рівні 0,6 млрд грн. Очевидно, що уже на етапі прогнозування органи управління, задіяні у процесі розробки Програми, закладають підґрунтя для невиконання її показників (табл. 2.5).

Якщо звернути увагу на динаміку фінансування заходів, пов'язаних із забезпеченням молоді житлом у розрізі бюджетних програм, то простежується чітка тенденція до поступального скорочення обсягів фінансової підтримки за усіма напрямками. Попри те, що держава щорічно надавала фінансову підтримку Державному фонду сприяння молодіжному житловому будівництву і проводила збільшення статутного капіталу цієї структури на 25-30 млн грн, показники, які характеризують результати кредитування житла і витрати на здешевлення його позикової вартості тільки знижувались. Навіть після значного збільшення у 2021 році статутного капіталу Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву, вони продовжували знижуватись (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Видатки Державного бюджету України на виконання бюджетних програм сприяння забезпечення молоді житлом у 2015-2022 рр., млн грн

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Фінансова підтримка Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву	6,84	6,85	6,85	6,85	6,85	6,85	8,09	6,16
Збільшення статутного капіталу ДСУ «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» з подальшим використанням цих коштів на забезпечення молоді житлом	33,67	24,00	34,31	30,00	25,12	15,20	200,06	20,32
Часткова компенсація відсоткової ставки кредитів комерційних банків молодим сім'ям та одиноким громадянам на будівництво та придбання житла	59,82	53,38	41,54	33,04	29,00	28,00	9,85	7,77
Здешевлення вартості іпотечних кредитів для забезпечення доступним житлом	78,82	68,78	59,86	51,09	42,47	34,51	26,41	15,49

Джерело: побудовано за даними [19].

Через недостатні обсяги ресурсів показники діяльності Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву мізерні. За останні роки обсяги проінвестованого житла за рахунок власних ресурсів Фонду становили близько 3-6 тис. м², а кількість укладених угод з іпотечного кредитування молоді – всього кілька десятків на рік. Для прикладу, у 2022 році, коли навіть в період початку повномасштабної війни відбулось катастрофічне падіння показників житлового будівництва, загальний обсяг введених в експлуатацію житлових будівель склав 7,1 млн м², а за рахунок коштів Фонду – 3,8 тис. м² (рис. 2.1).

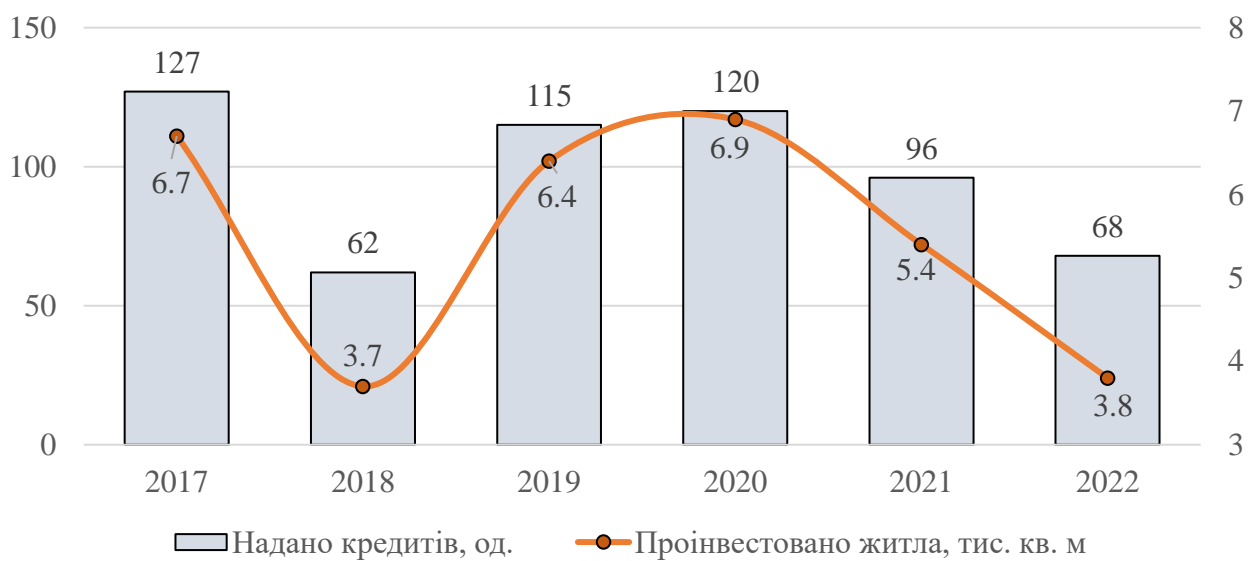

Рис. 2.1. Показники надання пільгових кредитів молодим сім'ям за рахунок власних коштів Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву у 2017-2022 рр.

Джерело: побудовано за [35].

Таким чином, за 25-річний період реалізації програм сприяння житловому будівництву для молоді держава так і не змогла наблизитись до вирішення цієї проблеми, а її участь у цих процесах практично не помітна. Скористатись із програм пільгового кредитування купівлі житла чи часткового відшкодування процентних платежів за іпотечними кредитами змогли всього кілька десятків тисяч сімей, при тому, що за даними офіційної статистики, на квартирному обліку в Україні перебуває майже 2 млн сімей. В сучасних умовах відбувається переорієнтація уваги у діяльності Державного фонду сприяння молодіжному

житловому будівництву на фінансову підтримку внутрішньо переміщених осіб та учасників бойових дій, а не молодих сімей. Однак, показники фінансової підтримки цих категорій населення у вирішенні їх житлової проблеми такі ж незначні, як і впродовж усього періоду існування подібних програм в Україні.

2.3. Практика фінансової підтримки молодіжних організацій

Дієвим інструментом активізації участі молоді у суспільному житті є їхнє долучення до діяльності громадських організацій. Зважаючи на це, ці структури відіграють важливу роль у реалізації молодіжної політики, а їхня підтримка з боку органів влади є необхідним елементом відповідального ставлення держави до реалізації прав та інтересів молоді. Спектр діяльності молодіжних організацій винятково широкий, оскільки вони можуть надавати консультаційні послуги, об'єднувати молодих людей за інтересами, проводити заходи спортивного та національно-патріотичного виховання молоді, забезпечувати соціальні послуги для молодих людей з числа вразливих верств населення та ін. Між тим, у нашій країні значна частина молодіжних організацій функціонує відірвано від держави, а в багатьох випадках ці структури використовують для захисту інтересів певних політичних сил чи економічних агентів, які володіють монопольною владою. Молодіжні організації спортивного спрямування нерідко помічені у взаємодії із кримінальними структурами, відстоюванні їхніх тіньових інтересів. Разом з тим, розвиток молодіжного руху має значні переваги для держави та суспільства, сприяє перетворенню молоді з інертної частини населення на активних членів соціуму з вираженою громадянською позицією.

Залучення молодіжних організацій до реалізації молодіжної політики може відбуватись кількома способами:

– по-перше, через участь молодіжних громадських організацій у виконанні заходів та проектів, які не потребують фінансування та інституційної підтримки. Діяльність місцевих осередків всеукраїнських молодіжних організацій, а також

організацій місцевого рівня сконцентрована на вирішення проблем місцевої молоді, а тому їхнє залучення до реалізації завдань, визначених у пріоритетах молодіжної політики органів місцевого самоврядування є виправданою. Серед головних проблем такої форми співпраці між молодіжними організаціями та місцевою владою є недостатня кваліфікація активістів молодіжного руху та нестача досвіду у проведенні тематичних заходів. Проте, в сучасних умовах така форма залучення молодіжних організацій до реалізації молодіжної політики на місцевому рівні є найбільш поширеною;

– по-перше, через залучення громадських організацій молоді до розробки нормативно-правової бази, яка врегульовує питання молодіжної політики. При проведенні громадських слухань у процесі обговорення проектів законодавства з молодіжної політики, до парламенту запрошують представників молодіжних та дитячих громадських організацій. Дорадчі структури з представників організацій молоді функціонують також при Міністерстві молоді та спорту України, подібні консультативні інституції створені при обласних військових адміністраціях та при виконавчих структурах органів місцевого самоврядування. Основною проблемою ефективності цього напрямку залучення молодіжних організацій до вироблення молодіжної політики – у забезпеченні об'єктивності представлення усього спектру молодіжних інституцій у дорадчому органі для повноцінного відображення інтересів усіх груп молоді;

– по-третє, через участь молодіжних організацій у грантових програмах та конкурсах на отримання фінансування молодіжних ініціатив. Такі конкурси можуть проводитись як органами, які реалізують державну політику у сфері захисту інтересів молоді, так і різними благодійними структурами, інституціями громадянського суспільства всеукраїнського та міжнародного рівня. Основною перевагою такого способу реалізації молодіжної політики в тому, що органи влади, відповідальні за реалізацію молодіжної політики можуть виступати у ролі менеджера, який контролює відповідність пропонованих проектів для молоді пріоритетам молодіжної політики. Натомість, залучення до конкурсів широкого кола молодіжних активістів та організацій дає можливість урізноманітнити

заходи молодіжної політики, більш повно враховувати інтереси усіх категорій молоді при її проведенні.

Актуальним питанням участі громадських організацій молоді у виробленні пріоритетів молодіжної політики – це реальність впливу на ухвалення рішень, чи «декоративне» представлення для створення ілюзії демократичного процесу. За оцінками молодіжних експертів, на сьогоднішній день при органах державної влади і місцевого самоврядування створенні понад 600 консультативних органів із залученням до їхнього складу представників молодіжних організацій. Проте, більшість цих утворень функціонують лише «на папері», виконують функцію легітимізації рішень органів влади, а реального впливу на вироблення змісту цих рішень практично позбавлені. Важливим недоліком, що знижує ефективність консультативних структур при органах влади є те, що їхня діяльність зазвичай не висвітлюється публічно, а тому немає репутаційного тиску на громадські організації молоді при погодженні ними рішень, які суперечать інтересам молоді.

Для колегіального відстоювання інтересів молодіжних організацій при взаємодії з органами влади на всіх рівнях публічного управління, у 2005 році було створено Український молодіжний форум, який об'єднав понад 80% усіх молодіжних громадських організацій та сприяв виробленню єдиного бачення ними пріоритетів молодіжної політики. Це об'єднання на сьогодні проводить широкий спектр заходів у сфері молодіжної політики, намагається представляти інтереси усіх прошарків молоді, підтримує реалізацію молодіжних проєктів.

Фінансування організацій молоді у формі надання фінансової підтримки з державного та місцевих бюджетів має нестабільний характер, що є свідченням вторинного ставлення до молодіжної політики з боку органів влади. Зокрема, за останнє п'ятиріччя неможливо вказати на певну траєкторію зміни видатків на фінансову підтримку молодіжних організацій та реалізацію молодіжних заходів, оскільки у довоєнний період ці показники змінювались від максимуму в 2019 році на рівні 56,4 млн грн до мінімальних значень у 2020 році – 20,2 млн грн. Зрозуміло, що в період протидії глобальній епідемії коронавірусу проведення

більшості заходів, які пов'язані із комунікацією між молоддю було скасоване. Однак, це не пояснює майже 3-разового зменшення обсягів видатків на політику стосовно молоді та фінансової підтримки молодіжних організацій з державного бюджету.

Різке зменшення обсягів фінансування заходів молодіжної політики у 2022 році об'єктивне, адже в умовах загрози державності країни усі ресурси мають бути сконцентровані на питаннях захисту незалежності та суверенітету держави. При ухваленні державного бюджету ці видатки на 2022 рік були визначені на рівні 42,4 млн грн. Щодо обсягів фінансової підтримки молодіжних організацій, то через відсутність відповідної інформації на веб-ресурсі Міністерства молоді та спорту, оцінити їхні параметри неможливо. Найбільших обсягів фінансова підтримка молодіжних організацій досягла у 2021 році, коли на ці потреби з державного бюджету було виділено майже 16,2 млн грн (рис. 2.2).

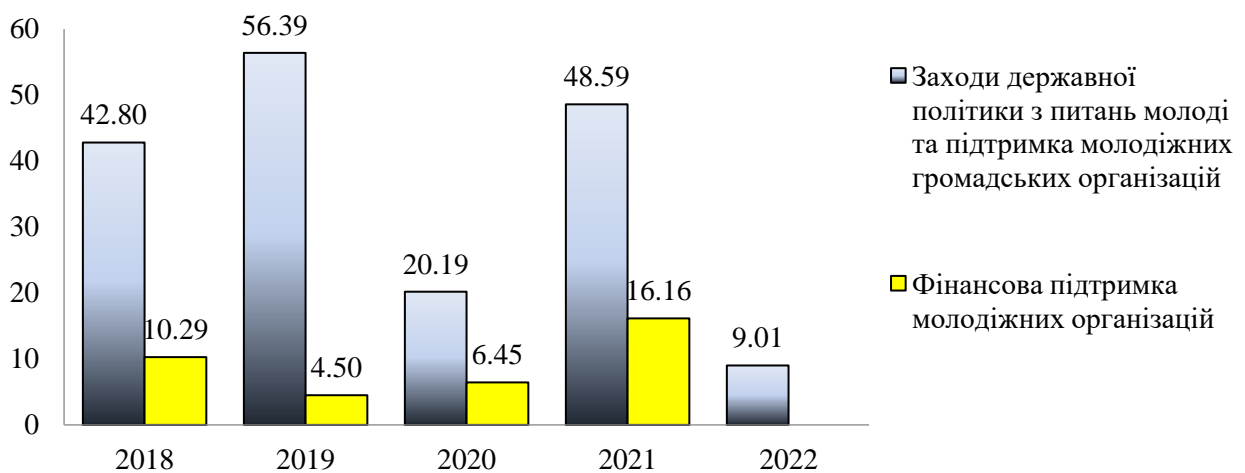

Рис. 2.2. Обсяги фінансування заходів молодіжної політики та фінансової підтримки молодіжних організацій з Державного бюджету України у 2018-2022 рр., млн грн

Джерело: побудовано за даними [19; 16].

Для фінансування молодіжної політики характерне постійне відставання фактичних показників видатків від запланованих, проте таке відхилення не має критичного характеру. Зокрема, у 2020 році рівень виконання планових значень із здійснення видатків на проведення молодіжної політики і державну підтримку

молодіжних організацій становив 92,8%, у 2021 році – 86,2%. Найбільші темпи відхилення цих показників притаманні для фінансової підтримки молодіжних організацій, вони мають певною мірою складно прогнозований характер. Їхні обсяги залежать від того, скільки молодіжних організацій візьмуть участь у конкурсах на реалізацію молодіжних проектів та якого типу заходи вони будуть передбачати. Таким чином, на фінансову підтримку молодіжних організацій у 2021 році виділили з державного бюджету на 3,2 млн менше, ніж заплановано.

Оцінюючи структурні зрушення у фінансуванні молодіжних організацій та проектів, можемо помітити посилення уваги до реалізації проектів національно-патріотичного виховання молоді, на які у 2021 році було виділено у 10 разів більше коштів, ніж у попередньому році за проектами, які реалізує Міністерство молоді та спорту самостійно, а також втричі більше – для проектів, які виконують громадські організації. Отож, на заходи і проекти національно-патріотичного виховання молоді у 2021 році сукупно спрямували з державного бюджету 13,9 млн грн проти 3,8 млн грн у попередньому році. Зростанням характеризується і фінансування роботи державної установи «Всеукраїнський молодіжний центр», який здійснює широкий спектр проектів та заходів, покликаних активізувати участь молоді у суспільному житті [26]. На його потреби у 2021 році виділено майже 8,4 млн грн бюджетних коштів (табл. 2.7).

У доповнення до загальнодержавного рівня, значну увагу фінансуванню молодіжних організацій приділяють також на рівні регіонів. Зокрема, у кожній області країни реалізують регіональні цільові програми як частини державної цільової програми «Молодь України». На рівні Тернопільської області за кошти обласного бюджету реалізують регіональну програму «Молодь Тернопільщини на 2021-2025 рр.», яка передбачає широкий перелік заходів щодо задоволення інтересів молоді – розвитку підприємництва серед молоді, реалізацію заходів з патріотичного виховання, протидії насильству та проявам девіантної поведінки, участі молоді до волонтерському русі, стимулювання зайнятості молоді та ін. Окрему увагу у Програмі приділено фінансовій підтримці молодіжних організацій та ініціатив, що відбувається на основі конкурсу проектів. Така практика була

впроваджена у 2010 році та передбачає щорічну фінансову підтримку кількох десятків молодіжних організацій.

Таблиця 2.7

Обсяги фінансової підтримки молодіжних заходів та молодіжних організацій з Державного бюджету України у 2020-2021 рр., млн грн

Показники	2020			2021		
	План	Факт	% викон.	План	Факт	% викон.
Фінансування заходів державної політики з питань молоді та державна підтримка молодіжних та дитячих громадських організацій, в т.ч.:	21,75	20,19	92,8	56,34	48,59	86,2
Фінансова підтримка молодіжним та громадським організаціям	7,13	6,45	90,5	19,41	16,16	83,3
Здійснення всеукраїнських та міжнародних заходів з національно-патріотичного виховання, які реалізує Мінмолодьспорту	0,70	0,61	87,1	6,33	6,10	96,4
Надання фінансової підтримки на реалізацію проектів національно-патріотичного виховання, які реалізують громадські організації	3,06	2,63	85,9	8,00	7,77	97,1
Забезпечення діяльності державної установи «Всеукраїнський молодіжний центр»	6,21	6,16	99,2	8,30	8,36	100,7

Джерело: побудовано за даними [16].

Проте, якщо звернути увагу на показники її фінансування, це дає підстави зробити такі висновки: в останні роки увага до молодіжного руху з боку органів обласної влади суттєво зменшилась, що негативно позначилось на показниках фінансування цільової програми «Молодь Тернопільщини» (зокрема, у 2021 році на її виконання кошти взагалі не були виділені, хоча були передбачені в обсязі 1,21 млн грн); у фінансуванні заходів молодіжної політики на рівні області мають перевагу ініціативи, які розроблені державними структурами, відповідальними за втілення молодіжної політики, тоді як обсяги фінансової підтримки молодіжних організацій зменшуються. Зокрема, якщо у 2019 році на фінансову підтримку проектів молодіжних організацій з обласного бюджету було виділено 130,0 тис грн, то у 2020 році – всього 65,4 тис. грн, а в 2021 році кошти не виділялись. У

2022 році конкурс на фінансову підтримку проектів молодіжних організацій був проведений, проте їхнє виконання було відкладене через запровадження воєнного стану в Україні. Загалом на виконання програми «Молодь Тернопільщини» у 2022 році з обласного бюджету було спрямовано всього 115,0 тис. грн (рис. 2.3).

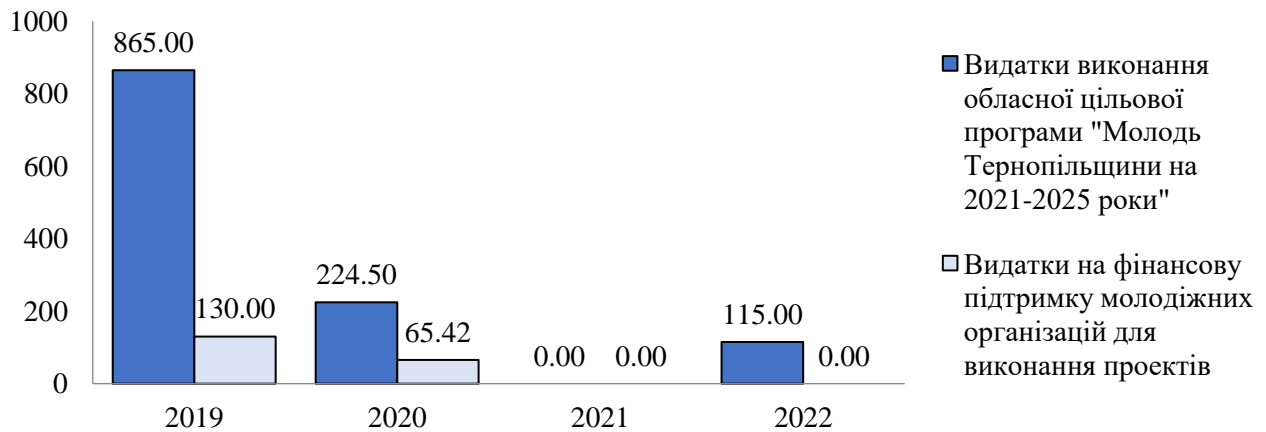

Рис. 2.3. Видатки на виконання цільової програми «Молодь Тернопільщини» з обласного бюджету в 2019-2022 рр., тис. грн

Джерело: побудовано за даними [17].

Узагальнюючи результати оцінювання практики фінансової підтримки молодіжних організацій на загальнодержавному та регіональному рівні, можна зробити висновки, що останні роки позначені нестабільним фінансування цього напрямку молодіжної політики, а в абсолютних обсягах ці видатки мізерні. Серед схем фінансування молодіжних заходів перевагу має реалізація проектів, які запропоновані органами управління, відповідальними за молодіжну політику, тоді як фінансування молодіжних організацій для виконання ними проектів поступово зменшується. Це вказує на централізацію процесів фінансування молодіжної політики на поглиблення недовіри між органами публічної влади та молодіжними організаціями.

Висновки до розділу 2

Одними із найдавніших форм фінансової підтримки молоді в Україні є виплата стипендій для учнів та студентів закладів професійної і вищої освіти, а

також надання їм права на безкоштовний або пільговий проїзд у певних видах громадського транспорту на період навчання. Додаткові форми матеріальної підтримки студентів з'явилися із початком іноземної агресії проти України та окупацією її території. Студенти та учні закладів професійної та вищої освіти можуть претендувати на призначення стипендій двох видів – ординарної (звичайної) академічної стипендії, яка призначається за успіхи у навчанні, а також соціальної стипендії, яку отримують учні/студенти з числа незахищених верств населення, а також які мають право на пільги

Показники спрямування бюджетних ресурсів на забезпечення виплати стипендій в останні роки не мають вираженої тенденції до зміни. У 2019-2020 рр. спостерігалась стагнація видатків бюджету на виплату усіх видів стипендій, що пояснюється проведенням «стипендіальної» реформи. Завдяки підвищенню розмірів стипендіальних виплат, у 2022 році відбулось різке збільшення видатків державного бюджету на програму академічних стипендій.

Прогресивним інструментом фінансової підтримки молоді є гранти, іменні стипендій та премії за досягнення у певних видах діяльності або на реалізацію власної ініціативи. Консервація розмірів стипендіальних виплат, призначуваних за рішенням центральних органів виконавчої та законодавчої влади є причиною відсутності помітних змущень в обсягах фінансування відповідних видатків. Єдиним винятком із цієї загальної тенденції є динаміка фінансування програми надання грантів для молодих діячів мистецтва на творчі проекти у сфері кінематографії та премій за видатні досягнення у кінематографії.

Однією із найскладніших проблем для молоді є безробіття. Знизити рівень гостроти проблеми може реалізація програм стимулювання зайнятості молоді та розвитку молодіжного підприємництва. Такі програми можуть реалізовуватись на усіх рівнях публічного управління, а також інституціями громадянського суспільства та бізнес-сектором. У механізмі підтримки бізнес-активності молоді перевагу мають інструменти розширення доступу підприємців до кредитних ресурсів, грантова допомога для молодих фермерів.

Для зниження гостроти проблеми забезпечення молоді житлом держава використовує механізми пільгового кредитування, бюджетного фінансування житлового будівництва та інші. Проте, за 25-річний період реалізації програм сприяння житловому будівництву для молоді держава не змогла наблизитись до вирішення цієї проблеми, а скористатись із програм пільгового кредитування купівлі житла чи часткового відшкодування процентних платежів за іпотечними кредитами змогли всього кілька десятків тисяч сімей.

Фінансування організацій молоді у формі надання фінансової підтримки з державного та місцевих бюджетів має нестабільний характер, що є свідченням вторинного ставлення до молодіжної політики з боку органів влади. В останні роки увага до молодіжного руху з боку органів обласної влади Тернопільщини зменшилась, що негативно позначилось на показниках фінансування цільової програми «Молодь Тернопільщини»; у фінансуванні заходів молодіжної політики на рівні області мають перевагу ініціативи, розроблені державними структурами, відповідальними за втілення молодіжної політики, тоді як обсяги фінансової підтримки молодіжних організацій зменшуються.

Розділ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

3.1. Перспективи вдосконалення фінансової підтримки молоді у сфері здобуття освіти і вирішення житлової проблеми

Правове забезпечення реалізації молодіжної політики в Україні перебуває у процесі постійного вдосконалення. Останні два роки до повномасштабної війни відзначені прийняттям базових нормативно-правових документів, які осучаснюють організаційні та фінансові аспекти молодіжної політики. Проте, поряд із вдосконаленням правового забезпечення, вітчизняною реальністю є вибірковість у реалізації цільових програм, орієнтованих на молодь, винятково непослідовне фінансування завдань, передбачених у цих програмах, а також безвідповідальне ставлення держави до виконання взятих державою зобов'язань перед учасниками. Найбільш показовим є приклад з реалізацією цільових програм у сфері житлового будівництва, де через непослідовну політику держави число учасників зменшилось до мінімуму, а ті молоді сім'ї, які вирішити скористатись можливістю участі у програмі пільгового кредитування житла, через відмову держави від виконання зобов'язань потрапили у кабальну залежність від банків.

Загалом проведена оцінка практики фінансового забезпечення молодіжної політики в Україні засвідчила, що в нашій країні цільові програми, орієнтовані на молодь характеризуються низькою результативністю, недостатні для того, щоб забезпечити повноцінний життєвий старт для молоді у царині створення родини, реалізації інтелектуального потенціалу, вирішення житлової проблеми та питань працевлаштування. У багатьох ракурсах молодіжна політика в Україні має формальний характер, недостатньо наближений до реальних потреб молоді.

Найбільш важливими векторами розвитку вітчизняної моделі фінансової підтримки молодіжної політики, на наш погляд, доцільно визначати наступні:

реформування існуючих схем молодіжного житлового кредитування з метою підвищення доступності іпотечних позик та розширення участі молодих сімей; розвиток схем кредитування професійної та вищої освіти, стимулювання інших форм фінансової підтримки реалізації права молодих людей на освіту; розвиток механізму фінансової підтримки молодіжного підприємництва задля сприяння економічній активності молоді.

Сучасний етап розвитку вітчизняної системи професійної та вищої освіти характеризується активним впровадженням ринкових підходів у її фінансування. Внаслідок впровадження загального конкурсу за спеціальностями при розподілі бюджетного замовлення відбувається концентрація бюджетного фінансування вищої освіти у столичних університетах і закладах найбільших міст країни, тоді як закладам вищої освіти в регіонах загрожує занепад. Значна частина закладів вищої освіти взагалі втратила бюджетне фінансування за державним освітнім замовленням і фактично працює на комерційних засадах. Поступально зростає роль платної вищої освіти, що дає причини ставити під питання забезпеченість державою права людини на доступну освіту.

Вирішення проблеми доступності вищої освіти потребує оцінювання трьох можливих варіантів дій: по-перше, вдосконалення діючої моделі розподілу фінансування державного освітнього замовлення; по-друге, розвиток фінансової підтримки здобуття освіти через механізм пільгового освітнього кредитування; по-третє, завдяки розвитку освітнього страхування.

Впровадження першого способу вирішення проблеми доступності вищої освіти потребує виправлення ключових недоліків чинної моделі бюджетного фінансування державного замовлення на підготовку кадрів. На сьогодні держава виокремила низку спеціальностей, яких найбільше потребує економіка, а також інші спеціальності, попит на кадри у яких задоволено або навіть спостерігається надлишок фахівців. Перші спеціальності отримують більше замовлення, тоді як для інших спеціальностей ці показники з року в рік скорочуються. Попри це, така модель не вирішує проблеми деградації регіональної вищої освіти, оскільки при виборі місця навчання потенційні студенти керуються не тільки або не стільки

рівнем якості освітніх послуг, як загальними перспективами влаштування життя. Через це переповненими є столичні університети та заклади вищої освіти низки крупних міст країни, де умови навчання та проживання студентів можуть бути значно гіршими, ніж в університетах з регіонів, проте бажання влаштувати своє життя у столиці, перспективи пошуку роботи мотивують абітурієнтів приймати ці обставини при вступі. На наш погляд, відкриті конкурси при розподілі обсягу державного замовлення на кадри мають бути збережені, однак при врахуванні регіональної потреби у спеціалістах відповідного профілю. Це забезпечить певну фінансову стабільність закладів вищої освіти регіонального рівня та створить умови для реалізації права молодих людей на доступ до якісної освіти.

На наш погляд, у контексті вирішення питання вдосконалення бюджетного фінансування освітніх послуг заслуговує на увагу ініціатива щодо переходу від повного покриття вартості освітніх послуг до надання освітніх грантів. Розмір цієї фінансової допомоги буде залежати від результатів отриманих випускником балів на ЗНО або НМТ, а використати грант він зможе для оплати навчання не тільки у закладах вищої освіти державної форми власності, але й у приватних університетах. Таким чином, ця ініціатива дає можливість досягти двох помітних позитивних результатів: по-перше, демократизація фінансування вищої освіти, перехід від принципу «фінансування закладів» до принципу «фінансування послуг», адже для держави (замовника) не важливо, хто надає освітні послуги, а важливою є сама якість підготовки кадрів; по-друге, впровадження грантової моделі, коли розміри гранту не будуть покривати усієї вартості навчання, а лише її частину, дасть можливість розширити контингент одержувачів фінансової допомоги. За розрахунками МОН України, впровадження ініціативи збільшить контингент студентів, які отримують фінансову підтримку від держави, на 30-40% [9]. Водночас, необхідність оплачувати частину вартості навчання має стимулювати студентів до більш сумлінного здобуття освіти.

Іншим варіантом реформування фінансового забезпечення освітніх послуг для молоді є розвиток кредитування здобуття вищої та професійної освіти. Якщо в багатьох країнах Європи таке кредитування є одним із провідних механізмів

фінансової підтримки молоді у питанні доступу до якісної освіти, то в Україні воно практично не функціонує. У Великобританії, Швеції, Австралії пільгові позики на оплату вартості здобуття вищої освіти отримують 9/10 здобувачів, у США цей показник перевищує 2/3. Натомість, в Україні після 2011 року надання освітніх кредитів фактично припинене. Із відсутністю доступних механізмів для кредитного фінансування освітніх послуг багато науковців і практиків пов'язують зростання масштабів освітньої еміграції, тобто виїзду випускників шкіл за кордон з метою навчання. Хоча така думка є надто суперечливою, оскільки вагомий вплив на еміграцію випускників шкіл мають інші чинники (намір облаштувати життя за кордоном впродовж періоду навчання, вищий рівень життя у країнах еміграції, а з 2022 року – виїзд з країни через війну та можливу мобілізацію), проте відсутність дієвих механізмів кредитування освітніх послуг є вагомою перешкодою для забезпечення широкого доступу молоді до якісних освітніх послуг.

У науковій спільноті серед головних причин, які стримували розвиток механізму кредитування здобуття освіти та, зрештою, призвели до фактичного припинення його існування, відзначають такі:

– законодавчі проблеми, оскільки при впровадженні цього механізму в Україні не були врегульовані питання стягнення заборгованості за освітніми позиками, застосування фінансових санкцій за невиконання зобов'язань стосовно обслуговування та повернення позики; не була розроблена методика врахування прогнозованих майбутніх доходів позичальника при визначенні розміру кредиту на здобуття освіти. Високий ризик втрати коштів кредитора змушував банківські установи відмовлятися від такої послуги, як кредитування освіти;

– надміру протекціоністські умови кредитування, оскільки законодавство передбачає широкі можливості надання пільг для позичальників. Зокрема, строк погашення освітнього кредиту був визначений на рівні 15 років, що значно більше, ніж у багатьох країнах, де функціонують механізми кредитування вищої освіти. Крім цього, вітчизняна модель кредитування вищої освіти передбачає надання позичальнику пільгового року після завершення навчання, впродовж якого він міг не обслуговувати і не повертати позичені кошти. Соціальна компонента механізму

надання пільгових позик на здобуття освіти також передбачає, що позичальники мають право на звільнення від сплати процентів за кредитом при народженні однієї дитини, а при народженні двох і більше дітей – додатково на списання певної частини основної суми кредиту, аж до повного обсягу. Звісно, з погляду політики стимулювання народжуваності ці кроки мали б раціональне пояснення, однак надмірний протекціонізм у наданні позик для здобуття освіти знижував інтерес до них з боку банківських установ, а для держави обертався додатковими втратами бюджетних ресурсів;

– відсутність необхідних економічних умов для дієвого функціонування кредитування освітніх послуг. Головна умова доступності кредитів на здобуття освіти – це низькі процентні ставки за позикою, що дає можливість позичальнику обслуговувати та погашати кредит без різкого погіршення рівня його життя. У вітчизняному законодавстві ставки за кредитами на здобуття вищої освіти були визначені на рівні 3% річних, що на порядок нижче, ніж темпи інфляції в країні за останні десятиліття. Натомість, у країнах із розвиненим кредитуванням освітніх послуг ставки за такими кредитами дещо вищі за рівень інфляції, що створює інтерес до такого кредитування з боку фінансово-кредитних установ. В Україні при збереженні високих темпів інфляції надання кредитів під винятково низькі відсотки – це свідоме завдання збитків для держави, втрата бюджетних ресурсів. На думку А. Полторак, у цьому контексті вітчизняна модель кредитування послуг вищої освіти уподібнювалось до їх бюджетного фінансування [37, с. 46-47].

Зважаючи на наведені причини, відновлення кредитування освітніх послуг в Україні потребує вирішення важливих проблем, які зроблять його економічно раціональним, а саме: забезпечення стабільного фінансування програми надання освітніх кредитів, коли позичальники будуть впевнені у тому, що держава буде належно виконувати свої фінансові зобов'язання; об'єктивізація розмірів ставок за освітніми кредитами відповідно до темпів інфляції (навіть при залучені до цієї програми безкоштовних ресурсів від міжнародних донорів та з інших джерел, ставки за кредитами на здобуття освіти мають принаймні покривати інфляційні втрати); зменшення «соціальної компоненти» кредитування послуг освіти, а саме

звуження можливостей для отримання пільг з обслуговування і погашення цих позик. За інших обставин, «реанімувати» кредитування послуг освіти для молоді, на наш погляд, не вдасться, оскільки надмірний протекціонізм у їх наданні та ігнорування законів економіки роблять вітчизняну модель кредитування освіти більш подібну до численних соціальних програм з незрозумілою ефективністю.

Окремим варіантом реформування моделі фінансової підтримки здобуття освіти в Україні може стати розвиток освітнього страхування. Такий механізм є доволі поширеним у зарубіжній практиці, де батьки для накопичення ресурсів для оплати вартості навчання своєї дитини укладають на період до досягнення нею повноліття відповідний страховий поліс. За рахунок сплачених страхових внесків відбувається формування страхового фонду, який прирощується шляхом завдяки інвестуванню цих ресурсів. Страхувальниками за полісами страхування освіти можуть виступати як фізичні особи (батьки, інші родичі), так і юридичні особи (працедавці, які сплачують відповідні внески в межах соціального пакету для своїх працівників). Після завершення строків дії страхового полісу (досягнення застрахованою особою певного віку чи намір вступити на навчання у заклад вищої освіти), накопичені у страховому фонді ресурси спрямовуються на плату вартості навчання, або якщо застрахована особа вирішила не здобувати освіти – то кошти виплачуються як страхова сума. Для стимулювання освітнього страхування, для осіб, які уклали відповідні угоди, передбачено пріоритетне право на отримання пільгового освітнього кредиту, якщо страхова сума за полісом страхування освіти не повністю покриває вартість навчання.

З економічної точки зору, освітнє страхування подібне до інших продуктів страхування, які передбачають накопичення страхових ресурсів. Специфіка цієї послуги страхування у тому, що страхові угоди дають можливість накопичувати кошти для оплати вартості навчання не залежно від того, чи доживе страхувальник до закінчення строку дії полісу. Тобто, у випадку припинення сплати страхових внесків через смерть страхувальника (одного/обох батьків застрахованої дитини, іншої особи, яка вказана у страховому полісі як страхувальник), страхова компанія

все одно зберігає зобов'язання щодо виплати страхової суми на користь особи, яка вказана у страховому полісі як вигодонабувач.

Іншою важливою відмінністю страхування освіти від страхування життя є те, що страхова сума не виплачується після настання смерті страхувальника, а лише після закінчення строків дії страхового полісу, тобто повноліття дитини чи наміру її вступити на навчання. Завдяки цьому, страхування послуг освіти дає гарантію того, що кошти страхової виплати отримає безпосередньо дитина, а не особи, які представляють її інтереси до настання повноліття. З метою зменшення можливостей для шахрайства і нецільового використання страхової виплати, у полісах освітнього страхування можуть бути передбачені норми, що страхова сума виплачується не одноразовим платежем, а рівними частинами впродовж терміну навчання безпосередньо на рахунки вказаного клієнтом закладу освіти як оплата вартості навчання. Іноді страхові компанії можуть навіть вносити у поліс страхування інформацію про обраний клієнтами заклад вищої освіти, у якому застрахована особа має намір/буде навчатися [65].

Для стимулювання участі населення в освітньому страхуванні в окремих держава передбачає додаткові інструменти фінансової підтримки цієї практики. Зокрема, у Великобританії при копиченні особою на індивідуальному освітньому страховому рахунку визначеного обсягу страхових внесків, уповноважені органи з управління освітою надають страхувальнику додаткову фінансову допомогу у формі гранту для оплати вартості навчання. Таким чином, участь в освітньому страхуванні дає громадянам можливість забезпечити своїм дітям здобуття більш дорогої освіти. Щодо України, то поліси страхування вищої освіти практично не представлені на вітчизняному ринку страхових продуктів. Прикладами послуг зі страхування освіти є Програма «Магістр» (накопичення коштів для оплати здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти), Програма «Дитина» (передбачає накопичення коштів для оплати вартості навчання дитини після закінчення середньої школи), пропонувані страховою компанією PZU Україна [59], Програма страхування життя дітей СТ «Надія» [60] та інші.

Поряд із активізацією фінансових інструментів для розширення доступу молоді до якісної професійної та вищої освіти, важливою проблемою, яка тільки поглиблюється в умовах війни, є забезпеченість молоді житлом. Функціонування в Україні Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву не має помітного ефекту щодо зниження вартості й доступності житла для молодих сімей. Головною причиною цього є обмеженість фінансових можливостей уряду виділяти кошти на реалізацію програм житлового кредитування та недостатня увага до цієї проблеми з боку органів місцевого самоврядування. Тому на даний час існує нагальна необхідність вироблення ринкових механізмів забезпечення доступності житла для молоді, які не передбачають фінансової участі держави.

Важливість вирішення цього питання полягає у тому, що діюча в Україні модель фінансування житлового будівництва передбачає пряме інвестування коштів для спорудження будинків самими майбутніми власниками житла з відповідним перекладанням на них усіх ризиків. Ця модель спрямована на захист інтересів банківських установ та забудовників, однак населення перебуває у винятково не вигідному та ризикованому становищі. Високі ризики кредитування житлового будівництва зумовлюють високу вартість іпотечних кредитів, що обмежує коло потенційних позичальників. Іншою причиною високої вартості іпотечних кредитів є нестача довгострокових ресурсів у банківських установ, адже більшість залучених банками ресурсів (від депозитів та в інших формах) мають поточний або короткостроковий характер, який посилюється із початком війни в Україні. Водночас, іпотечні кредити передбачають надання коштів на тривалий період, що вимагає спрямування на нього банківських ресурсів, якими банк може користуватись довго. Тому, на думку В. Новікова, «необхідне розширення інституційних структур іпотечного кредитування, вдосконалення економічних і організаційних засад реалізації пільгових програм, які підвищують доступність банківських кредитів для населення» [29, с. 94-95]. Без вирішення цих проблем активізувати кредитування житлового будівництва для молоді буде складно.

3.2. Розвиток фінансового інструментарію стимулювання молодіжного підприємництва

Важливим питанням вдосконалення молодіжної політики та її фінансового забезпечення є розвиток механізмів фінансової підтримки зайнятості молоді. На теперішній час загальною тенденцією у розвинених країнах Європи є поступове скорочення бюджетних програм надання соціальних трансфертів для молоді та стимулювання її до економічної активності. У контексті вирішення проблеми працевлаштування молоді, все більшої прихильності здобувають інструменти, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності молодих людей на ринку праці через розширення доступу до освіти, здобуття нових професійних навичок та ін. Водночас, активно розвиваються механізми підтримки підприємництва серед молоді.

Перевагою стимулювання підприємництва молоді як форми фінансової підтримки її зайнятості є те, що воно дає більший економічний та соціальний ефект, ніж сприяння працевлаштуванню молодих людей. На відміну від заходів щодо професійної орієнтації, підвищення кваліфікації чи перепідготовки молоді, які спрямовані на підготовку найманого працівника, що перебуває у залежності від роботодавця, розвиток молодіжного підприємництва стимулює розширення суспільної верстви фінансово незалежних, самодостатніх громадян, які не тільки сплачують податки на користь держави, але й можуть стати генераторами нових робочих місць для молоді.

Заслуговує на увагу досвід державного регулювання зайнятості молоді у скандинавських країнах. У Швеції, Данії, Норвегії на державному рівні розроблені цільові програми попередження безробіття серед молоді на етапі навчання у школі, закладах професійної та вищої освіти. Превентивні заходи щодо попередження безробіття передбачають профорієнтаційну роботу з молоддю з використанням даних ринку праці щодо кон'юнктури попиту і пропозиції на фахівців певних спеціальностей. Для стимулювання зайнятості молоді у країнах Скандинавії функціонують програми розвитку малого і середнього бізнесу, у рамках яких

молодь має можливість започаткувати власну справу за державної підтримки. Якщо молода людина запропонує життєздатну бізнес-ідею, оформлену у вигляді бізнес-плану, вона має можливість отримати пільговий кредит для формування стартового капіталу, а для новоствореного молодіжного підприємства певний час застосовується пільговий режим оподаткування. Поряд з фінансовою підтримкою молодіжного підприємництва, у країнах Скандинавії зберігається практика, коли підприємства отримують компенсації від держави за працевлаштування молодих людей [22].

Подібна практика сприяння зайнятості молоді представлена у Німеччині, де активна профорієнтаційна робота школах із залученням місцевих роботодавців дає можливість молоді відшукати своє професійне покликання, здобути початкові професійні навички. Такий підхід вигідний для громад, оскільки спонукає молодь залишатись у себе в містечку/селі, підтримуючи розвиток місцевої економіки. Активну роль у проведенні профорієнтаційної роботи відіграють неурядові союзи та організації громадського суспільства.

Джерелами правового регулювання молодіжної політики у Німеччині є федеральні закони «Про допомогу молоді та дітям» (соціальна підтримка сім'ї у вихованні та опіці, надання консультацій та інша робота з молоддю) та «Про захист молоді» (регламентує процес соціалізації молоді, питання соціального забезпечення, морального виховання, боротьби з бідністю та безробіттям молодих людей). Молодіжні програми соціалізації та працевлаштування молоді реалізуються також на місцевому рівні, кошти на їхнє виконання надходять із земельних бюджетів та бюджетів громад.

Для підтримки працевлаштування молоді у Німеччині впроваджено ряд фінансових стимулів, зокрема: надання одноразових виплат для підприємств, які забезпечують молодих спеціалістів першим робочим місцем; режим пільгового оподаткування за кожного працівника віком від 16 до 26 років; фінансування з бюджету витрат підприємств, пов'язаних із професійним навчанням молодих спеціалістів [64, с. 170].

Значна увага, яку приділяють розвитку молодіжного підприємництва у ЄС, пояснюється особливостями структури економіки цих країн, де малі та середні підприємства формують більше 90% усієї кількості суб'єктів господарювання. Водночас, уряди країн з ринковою економікою віддають перевагу застосуванню непрямих інструментів вирішення соціальних проблем порівняно із прямими витратами на реалізацію програм соціальних трансфертів. Розвиток молодіжного підприємництва, поряд із вирішенням проблеми зайнятості молоді, має вагомий економічний ефект, адже, для прикладу, у США малі підприємства створюють від 60 до 80% загальної кількості нових робочих місць, виплачують до половини сукупного фонду оплати праці в країні. За оцінками експертів, у США бізнесом займаються понад 6 млн молодих людей, для підтримки розвитку підприємництва серед молоді реалізується значна кількість цільових програм на федеральному та місцевому рівні. Зважаючи на ліберальний тип економічної системи, помітно більшого розвитку у США отримали недержавні цільові програми підтримки молодіжного підприємництва, кошти на які виділяють бізнес-структури, а саме: «програми навчання і розвитку бізнесу молоді (The Center for Entrepreneurship); бізнес-простір при університетах (бізнес-кампуси, консультаційні організації та дискусійні клуби); цільові фонди (корпоративні, благодійні, файндрайзингові, венчурні, краудфандингові фонди); бізнес-акселератори та інкубатори» [63].

Поряд із наданням безпосередньої фінансової підтримки розвитку бізнесу, інструментарій стимулювання молодіжного підприємництва передбачає непрямі форми стимулювання, зокрема через фінансування консультаційної допомоги щодо започаткування чи ведення власної справи. Вагому роль у наданні таких послуг відіграють бізнес-інкубатори. Ці структури організують навчально-тренінгові програми допомоги молодим підприємцям і тим, хто започатковує чи планує розпочати власну справу, предметом яких є отримання навиків складання бізнес-плану, перетворення бізнес-ідеї у комерційну пропозицію, просування власного бізнесу та ін. Важливою для молодіжного підприємництва послугою бізнес-інкубаторів може стати податковий та бухгалтерський супровід, надання права на безкоштовне користування оргтехнікою, інтернет-зв'язком, створення

облаштованих робочих місць для початківців підприємців у сфері IT-фрілансу. Бізнес-інкубатори можуть стати також комунікативним «містком» між автором бізнес-ідеї та тими, хто може бути зацікавленим у її реалізації (бізнес-ангели, інвестори, ментори та ін.).

Зусилля щодо стимулювання розвитку мережі бізнес-інкубаторів в Україні здійснюються впродовж багатьох років із перемінним успіхом. Зокрема, у 2018 році заснування такої структури відбулось у Тернополі, а за планами органів місцевої влади, впродовж наступних двох років відкриття подібних структур мало відбутись у всіх районах області. Проте, ці плани залишились нереалізованими, а тернопільський міський бізнес-інкубатор припинив своє існування через слабкі показники діяльності. Впродовж року існування ця структура надала допомогу у започаткуванні бізнесу менш, ніж двом десяткам осіб, а з обласного бюджету на підтримку підприємництва було виділено менше 1 млн грн. Нереалізованою на практиці виявилась також ініціатива щодо часткового відшкодування з коштів обласного бюджету процентів за позиками для молодих підприємців [61]. Нові спроби стимулювати розвиток підприємництва відбуваються щорічно. Зокрема, у 2023 році за участі Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій на базі одного із закладів вищої освіти Тернополя відкрито Центр підтримки технологій та інновацій. Завданнями Центру є сприяння використанню і комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності у сфері медицини, а також підтримка інноваційних ідей підприємців у регіоні [62]. Вагому роль у сприянні розвитку підприємництва, в тому числі серед молоді, відіграє діяльність Центру підтримки підприємців Дія.Бізнес у Тернополі. Одним із напрямів діяльності цієї структури є консультаційна допомога студентам, які мають намір започаткувати власну справу [70].

Окрему роль серед бізнес-інкубаторів займають університетські інкубатори, діяльність яких передбачає сприяння комерціалізації інноваційних розробок та наукових винаходів, створених при університетах. Розвиток бізнес-інкубаторів такого типу винятково важливий для посилення наукоємності економіки, а також її структурної перебудови у контексті посилення нових галузей виробництва. На

думку економістів-футурологів, єдиною можливістю країн, які розвиваються (до числа яких належить також Україна) долучитися до кола розвинених економік є досягнення технологічного прориву, розвиток інновацій, оскільки забезпечити собі переваг у традиційних секторах економіки для них практично не можливо. Проте, на відміну від зарубіжних країн Європи та США, де академічні бізнес-інкубатори функціонують практично при усіх крупних університетах, в Україні така практика майже відсутня. Це пояснюється багаторічним недофінансуванням вищої освіти, внаслідок чого частина перспективних наукових кадрів залишили сферу освіти і науки й працевлаштувались у бізнес-середовищі, нестачею коштів на проведення наукових досліджень, а також недоліки законодавства, яке не дає можливості спрямовувати бюджетні видатки закладів вищої освіти на реалізацію інноваційних виробничих проектів. Вирішення цих проблем, сприяння розвитку академічних бізнес-інкубаторів з боку Міністерства освіти і науки дали б значний позитивний ефект у питанні не тільки розвитку молодіжного підприємництва, але й посилення наукоємності економіки України та прискорення її зростання.

Спроби стимулювати процеси кооперації науки та виробництва, розвитку процесів комерціалізації наукових розробок в Україні були. Зокрема, у 2019 році Міністерство економічного розвитку і торгівлі України заснувало цільовий Фонд підтримки винаходів. Створення Фонду було здійснене в рамках експерименту з організації спеціалізованої інституції для стимулювання розробки і практичного впровадження винаходів (корисних моделей) і промислових зразків. Співучасть у реалізації цього експерименту взяла також Державна інноваційна фінансово-кредитна установа. Відповідно до положень про створення Фонду, джерелами формування його фінансових ресурсів мали стати кошти, отримані від сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав власності на об'єкти інтелектуальної праці, а обсяг бюджету цієї інституції на 2019 рік був визначений на рівні 100 млн грн. «Підтримку інноваційних стартапів передбачено здійснювати у два етапи: перший етап – надання послуг на суму до 500 тис. грн (розробка бізнес-моделі, лабораторні тестування, консалтингові послуги та ін.); другий етап – надання фінансової підтримки у розмірі до 2 млн грн) [15]. Проте, у 2020 році проведення

цього експерименту було припинене не тільки через недостатню результативність, але через відсутність передбаченого фінансування Фонду з державного бюджету. На зміну йому інших ініціатив зі стимулювання інновацій поки не започатковано.

Розвиток молодіжного підприємництва потребує також активізації роботи на регіональному рівні, в рамках реалізації молодіжних цільових програм. На наш погляд, важливо забезпечити формування єдиного інформаційного простору сприяння молодіжній бізнес-активності, що об'єднуватиме зусилля підприємців, місцевих центрів підтримки підприємництва, органів місцевої влади і закладів освіти. Формування змісту тренінгових програм з розвитку підприємництва має відбуватись на основі попереднього ґрунтового моніторингу компетенцій, якими володіють учасники програми. Таким чином можна досягти максимального рівня відповідності тренінгових програм потребам потенційних молодих підприємців, розвинути у молоді компетенції та навички, необхідні для започаткування й подальшого успішного ведення власної справи.

Важливо, щоб тренінгові програми щодо розвитку підприємництва молоді не обмежувались наданням консультацій з розробки бізнес-ідей чи створення нового бізнесу, але й проводились у тісній координації з механізмами подальшої підтримки підприємницьких ініціатив молоді, що передбачатимуть постійний супровід молодіжного бізнесу, а також його грантову підтримку, допомогу у маркетингу і просуванні торгівельної марки, напрацюванні клієнтської бази, PR та консалтингу, ін. Таким чином, пропонований підхід до розробки і реалізації тренінгових програм для розвитку молодіжного підприємництва дає можливість досягти більшої адресності та ефективності допомоги молодим підприємцям, на відміну від стандартних навчально-тренінгових програм бізнес-інкубаторів.

Значні перспективи у розвитку різних форм фінансової та організаційної підтримки молодіжного підприємництва має поглиблення співпраці між органами місцевого самоврядування та зарубіжними донорськими програмами, такими як Міжнародна програма підтримки молодіжного бізнесу. Ініціаторами Програми виступили Міжнародний форум лідерів бізнесу та Фонд принца Уельського (The Prince's Trust). Для реалізації цієї Програми було створено спеціальну інституцію

– The Prince's Youth Business International (YBI), яка реалізує програми підтримки молодих підприємців у більш, ніж 40 країнах світу. «Міжнародна програма підтримки молодіжного бізнесу надає допомогу молодим підприємцям у різних формах, в тому числі через полегшення доступу до фінансування. Залучення до Програми зацікавлених бізнес-структур (асоціації підприємців, макрофінансові установи, заклади освіти та ін.) дає можливість надавати молодим підприємцям безвідсоткові та пільгові позики на покриття витрат при заснуванні чи зростанні бізнесу» [6]. Тільки за 2021 рік різні форми підтримки за Програмою отримали 141 тис. молодих осіб, з яких більше 18 тис. заснували власну справу, 38,2 тис. здобули додаткові навички для зміцнення власного бізнесу, а майже 17 тис. осіб знайшли роботу.

Іншою відомою корпоративною програмою підтримки молоді є заснована Citi Foundation у 2014 році філантропічна Програма сприяння підприємництву серед молоді та здобуття професійних навичок «Шлях до прогресу» (Pathways to Progress), на реалізацію якої спрямовано понад 0,32 млрд дол. Успіх реалізації Програми спонукав Citi Foundation у 2020 році додатково виділити на її втілення 100 млн дол. США й продовжити дію Програми до 2023 року. За час реалізації Pathways to Progress заплановано надати різних форм підтримки молодіжного підприємництва понад 500 тис. молодих підприємців у всьому світі [5].

Висновки до розділу 3

Оцінка практики фінансового забезпечення молодіжної політики в Україні засвідчила, що в Україні цільові програми, орієнтовані на молодь відзначаються низькою результативністю, недостатні для того, щоб забезпечити повноцінний життєвий старт для молоді у створенні родини, реалізації інтелектуального потенціалу, вирішенні житлової проблеми і питань працевлаштування. Найбільш важливими векторами розвитку вітчизняної моделі фінансової підтримки молодіжної політики доцільно визначати наступні: реформування існуючих схем

молодіжного житлового кредитування для підвищення доступності іпотечних позик молодим сім'ям; розвиток схем кредитування професійної та вищої освіти, стимулювання інших форм фінансової підтримки реалізації права молодих людей на освіту; розвиток фінансової підтримки молодіжного підприємництва задля сприяння економічній активності молоді.

Вирішення проблеми доступності вищої освіти потребує оцінювання трьох можливих варіантів дій: по-перше, вдосконалення діючої моделі розподілу фінансування державного освітнього замовлення; по-друге, розвиток фінансової підтримки здобуття освіти через механізм пільгового освітнього кредитування; по-третє, завдяки розвитку освітнього страхування. У контексті вирішення питання вдосконалення бюджетного фінансування освітніх послуг заслуговує на увагу ініціатива щодо переходу від повного покриття вартості освітніх послуг до надання освітніх грантів. Впровадження цієї ініціативи збільшить контингент студентів, які отримують фінансову підтримку від держави, на 30-40%.

Відновлення кредитування освітніх послуг в Україні потребує вирішення важливих проблем, які зроблять його економічно раціональним: забезпечення стабільного фінансування програми надання освітніх кредитів; об'єктивізація розмірів ставок за освітніми кредитами відповідно до темпів інфляції; зменшення «соціальної компоненти» кредитування послуг освіти. Перспективним варіантом реформування моделі фінансової підтримки здобуття освіти в Україні може стати розвиток освітнього страхування.

У контексті вирішення проблеми працевлаштування молоді здобувають поширення інструменти підвищення конкурентоспроможності молодих людей на ринку праці через розширення доступу до освіти, здобуття нових професійних навичок та ін. Водночас, розвиваються механізми підтримки підприємництва молоді. Перевагою стимулювання підприємництва молоді як форми фінансової підтримки її зайнятості є те, що воно дає більший економічний та соціальний ефект, ніж сприяння працевлаштуванню молодих людей.

Поряд із наданням безпосередньої фінансової підтримки розвитку бізнесу, інструментарій стимулювання молодіжного підприємництва передбачає непрямі

форми стимулювання, зокрема через фінансування консультаційної допомоги щодо започаткування чи ведення власної справи. Вагому роль у наданні таких послуг відіграють бізнес-інкубатори.

Розвиток молодіжного підприємництва потребує також активізації роботи на регіональному рівні при реалізації молодіжних цільових програм. Формування змісту тренінгових програм з розвитку підприємництва має відбуватись на основі попереднього ґрунтовного моніторингу компетенцій, якими володіють учасники програми. Так можна досягти максимального рівня відповідності тренінгових програм потребам потенційних підприємців, розвинути у молоді компетенції та навички, необхідні для започаткування й подальшого успішного ведення власної справи. Важливо, щоб тренінгові програми щодо розвитку підприємництва молоді не обмежувались наданням консультацій з розробки бізнес-ідей чи створення нового бізнесу, але й проводились у тісній координації з механізмами подальшої підтримки підприємницьких ініціатив молоді, що передбачатимуть постійний супровід молодіжного бізнесу, а також його грантову підтримку.

ВИСНОВКИ

Уявлення про молодіжну політику як про цілісну політико-правову і організаційно-управлінську систему, яка має відповідне ресурсне забезпечення та спрямована на захист прав, свобод, реалізацію потреб молоді повною мірою сформувалось тільки у другій половині ХХ ст. В сучасних умовах виокремлюють два типи молодіжної політики – державну та суспільну. Державну молодіжну політику реалізують спеціально уповноважені органи публічного управління. Її головне призначення – сприяти вирішенню проблем молоді, забезпечувати її соціалізацію та включення до активного суспільно-політичного життя.

Проведення молодіжної політики неможливе без належного фінансового забезпечення, використання фінансових методів та інструментів впливу на перебіг фінансових відносин, пов'язаних із фінансуванням молодіжних заходів. Склад фінансового механізму реалізації молодіжної політики формується під впливом багатьох чинників. Найбільш об'єктивним є виокремлення його двох підсистем, а саме фінансового забезпечення та фінансового регулювання, кожна із яких характеризує особливий спосіб впливу на перебіг фінансових відносин.

Фінансування заходів, спрямованих на захист інтересів та задоволення потреб молоді здійснюється з багатьох джерел – бюджетів різного рівня, коштів приватного сектору економіки, ресурсів благодійних фондів і окремих меценатів, коштів неурядових інституцій громадянського суспільства, з інших джерел. З державного і місцевих бюджетів здійснюється фінансування бюджетних програм фінансової підтримки молодіжних організацій, програм кредитування житла для молодих сімей, надання освітніх кредитів на здобуття професійної або вищої освіти, патріотичного виховання; бюджетні ресурси є джерелом коштів для виплати стипендій студентам закладів професійної та вищої освіти. Останні роки позначені посиленням ролі фінансових ресурсів суб'єктів господарювання у фінансуванні молодіжної політики, що пояснюється утвердженням концепцій інклюзивного розвитку та імпаکت-фінансування.

У контексті фінансового регулювання молодіжної політики найбільш затребуваний фінансовий інструмент – це пільги, а саме податкова пільга у формі вирахування витрат на оплату навчання з доходу платника при оподаткуванні його доходів, пільги з оплати проїзду у громадському транспорті та ін. Значні перспективи у фінансовому регулюванні молодіжної політики мають фінансові стимули для суб'єктів господарювання, котрі беруть активну фінансову участь у здійсненні молодіжних програм або надають різні форми фінансової підтримки молоді та молодіжних ініціатив.

Правове забезпечення реалізації молодіжної політики почало формуватися із перших років незалежності нашої країни. Воно об'єднує нормативно-правові документи міжнародного рівня, які ратифіковані Україною, а також національне рамкове та спеціалізоване законодавство. У 2021 році прийнято Закон України Закон України «Про основні засади молодіжної політики», який став реакцією на системну критику щодо неналежної уваги держави до молодіжної тематики. Найважливішою новацією Закону стало впровадження проєктного підходу у фінансову підтримку молодіжної політики через Український молодіжний фонд – бюджетну установу, уповноважену надавати фінансову підтримку молодіжних проєктів та виконання окремих завдань молодіжної політики. Основною формою фінансової підтримки молодіжних проєктів повинен стати бюджетний грант – цільова допомога у вигляді коштів чи майна, яка безкоштовно і безповоротно надається на реалізацію молодіжного проєкту за рахунок коштів бюджету або міжнародної технічної допомоги. Окремі прогресивні новації законодавства щодо поглиблення фінансової підтримки молодіжних ініціатив та проєктів поки не отримали практичного впровадження, у зв'язку із війною в Україні відкладені на невизначений період.

Одними із найдавніших форм фінансової підтримки молоді в Україні є виплата стипендій для учнів та студентів закладів професійної і вищої освіти, а також надання їм права на безкоштовний або пільговий проїзд у певних видах громадського транспорту на період навчання. Додаткові форми матеріальної підтримки студентів з'явилися із початком іноземної агресії проти України та

окупацією її території. Студенти та учні закладів професійної та вищої освіти можуть претендувати на призначення стипендій двох видів – ординарної (звичайної) академічної стипендії, яка призначається за успіхи у навчанні, а також соціальної стипендії, яку отримують учні/студенти з числа незахищених верств населення, а також які мають право на пільги.

Показники спрямування бюджетних ресурсів на забезпечення виплати стипендій в останні роки не мають вираженої тенденції до зміни. У 2019-2020 рр. спостерігалась стагнація видатків бюджету на виплату усіх видів стипендій, що пояснюється проведенням «стипендіальної» реформи. Завдяки підвищенню розмірів стипендіальних виплат, у 2022 році відбулось різке збільшення видатків державного бюджету на програму академічних стипендій.

Прогресивним інструментом фінансової підтримки молоді є гранти, іменні стипендій та премії за досягнення у певних видах діяльності або на реалізацію власної ініціативи. Консервація розмірів стипендіальних виплат, призначуваних за рішенням центральних органів виконавчої та законодавчої влади є причиною відсутності помітних змущень в обсягах фінансування відповідних видатків. Єдиним винятком із цієї загальної тенденції є динаміка фінансування програми надання грантів для молодих діячів мистецтва на творчі проекти у сфері кінематографії та премій за видатні досягнення у кінематографії.

Однією із найскладніших проблем для молоді є безробіття. Знизити рівень гостроти проблеми може реалізація програм стимулювання зайнятості молоді та розвитку молодіжного підприємництва. Такі програми можуть реалізовуватись на усіх рівнях публічного управління, а також інституціями громадянського суспільства та бізнес-сектором. У механізмі підтримки бізнес-активності молоді перевагу мають інструменти розширення доступу підприємців до кредитних ресурсів, грантова допомога для молодих фермерів.

Для зниження гостроти проблеми забезпечення молоді житлом держава використовує механізми пільгового кредитування, бюджетного фінансування житлового будівництва та інші. Проте, за 25-річний період реалізації програм сприяння житловому будівництву для молоді держава не змогла наблизитись до

вирішення цієї проблеми, а скористатись із програм пільгового кредитування купівлі житла чи часткового відшкодування процентних платежів за іпотечними кредитами змогли всього кілька десятків тисяч сімей.

Фінансування організацій молоді у формі надання фінансової підтримки з державного та місцевих бюджетів має нестабільний характер, що є свідченням вторинного ставлення до молодіжної політики з боку органів влади. В останні роки увага до молодіжного руху з боку органів обласної влади Тернопільщини зменшилась, що негативно позначилось на показниках фінансування цільової програми «Молодь Тернопільщини»; у фінансуванні заходів молодіжної політики на рівні області мають перевагу ініціативи, розроблені державними структурами, відповідальними за втілення молодіжної політики, тоді як обсяги фінансової підтримки молодіжних організацій зменшуються.

Оцінка практики фінансового забезпечення молодіжної політики в Україні засвідчила, що в Україні цільові програми, орієнтовані на молодь відзначаються низькою результативністю, недостатні для того, щоб забезпечити повноцінний життєвий старт для молоді у створенні родини, реалізації інтелектуального потенціалу, вирішенні житлової проблеми і питань працевлаштування. Найбільш важливими векторами розвитку вітчизняної моделі фінансової підтримки молодіжної політики доцільно визначати наступні: реформування існуючих схем молодіжного житлового кредитування для підвищення доступності іпотечних позик молодим сім'ям; розвиток схем кредитування професійної та вищої освіти, стимулювання інших форм фінансової підтримки реалізації права молодих людей на освіту; розвиток фінансової підтримки молодіжного підприємництва задля сприяння економічній активності молоді.

Вирішення проблеми доступності вищої освіти потребує оцінювання трьох можливих варіантів дій: по-перше, вдосконалення діючої моделі розподілу фінансування державного освітнього замовлення; по-друге, розвиток фінансової підтримки здобуття освіти через механізм пільгового освітнього кредитування; по-третє, завдяки розвитку освітнього страхування. У контексті вирішення питання вдосконалення бюджетного фінансування освітніх послуг заслуговує на

увагу ініціатива щодо переходу від повного покриття вартості освітніх послуг до надання освітніх грантів. Впровадження цієї ініціативи збільшить контингент студентів, які отримують фінансову підтримку від держави, на 30-40%.

Відновлення кредитування освітніх послуг в Україні потребує вирішення важливих проблем, які зроблять його економічно раціональним: забезпечення стабільного фінансування програми надання освітніх кредитів; об'єктивізація розмірів ставок за освітніми кредитами відповідно до темпів інфляції; зменшення «соціальної компоненти» кредитування послуг освіти. Перспективним варіантом реформування моделі фінансової підтримки здобуття освіти в Україні може стати розвиток освітнього страхування.

У контексті вирішення проблеми працевлаштування молоді здобувають поширення інструменти підвищення конкурентоспроможності молодих людей на ринку праці через розширення доступу до освіти, здобуття нових професійних навичок та ін. Водночас, розвиваються механізми підтримки підприємництва молоді. Перевагою стимулювання підприємництва молоді як форми фінансової підтримки її зайнятості є те, що воно дає більший економічний та соціальний ефект, ніж сприяння працевлаштуванню молодих людей.

Поряд із наданням безпосередньої фінансової підтримки розвитку бізнесу, інструментарій стимулювання молодіжного підприємництва передбачає непрямі форми стимулювання, зокрема через фінансування консультаційної допомоги щодо започаткування чи ведення власної справи. Вагому роль у наданні таких послуг відіграють бізнес-інкубатори.

Розвиток молодіжного підприємництва потребує також активізації роботи на регіональному рівні при реалізації молодіжних цільових програм. Формування змісту тренінгових програм з розвитку підприємництва має відбуватись на основі попереднього ґрунтовного моніторингу компетенцій, якими володіють учасники програми. Так можна досягти максимального рівня відповідності тренінгових програм потребам потенційних підприємців, розвинути у молоді компетенції та навички, необхідні для започаткування й подальшого успішного ведення власної справи. Важливо, щоб тренінгові програми щодо розвитку підприємництва молоді

не обмежувались наданням консультацій з розробки бізнес-ідей чи створення нового бізнесу, але й проводились у тісній координації з механізмами подальшої підтримки підприємницьких ініціатив молоді, що передбачатимуть постійний супровід молодіжного бізнесу, а також його грантову підтримку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bekker G. Human Capital. N.-Y.; L., 1975. 412 p.
2. Eberly D. National Youth Service in the 20th and 21st centuries. New Zealand, 2007. 56 p.
3. Funding youth policy. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/france/17-funding-youth-policy>
4. Global Fund for Youth Investment. World Bank. URL: http://siteresources.worldbank.org/INTUZBEKISTAN/Resources/294087-1187946118104/Global_Fund_for_Youth_Investment_rus.pdf
5. Pathways to Progress. The Citi Foundation. URL: <https://www.citigroup.com/citi/foundation/programs/pathways-to-progress.htm>
6. Youth Business International (YBI). Impact report 2021. URL: <https://stories.youthbusiness.org/impact-2021/>
7. Александрова М., Маслова С. Гроші. Фінанси. Кредит: Навчально-методичний посібник. К.: ЦУЛ, 2002. 336 с.
8. Бессараб В. Молодь на державній службі. *Вісник державної служби України*. Київ, 2006. № 4. С. 29-36.
9. Випускники шкіл отримуватимуть гранти на вищу освіту. URL: <https://osvita.ua/vnz/90178/>
10. Горінов П., Драпушко Р., Драпушко Н., Ільюк О. Молодіжна політика в Україні: навчальний посібник / за заг. ред. акад., проф. В. Андрущенко. К.: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. 304 с.
11. Гройсман нагадав про фінансову підтримку молодих фермерів. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/groysman-nagadav-pro-finansovu-pidtrimku-molodikh-fermeriv-20190422952956>
12. Державна цільова підтримка студентів ВПО: роз'яснення МТОТ. URL: <https://mtot.gov.ua/derzhavna-tsilova-pidtrymka-studentiv-vpo-roz-yasnennya-mtot>

13. Деякі питання виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти: Постанова КМУ від 28.12.2016 р. № 1045. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2016-%D0%BF#Text>
14. Динаміка розвитку часткової компенсації кредитів комерційних банків. URL: <http://www.molod-kredit.gov.ua/stats2.php>
15. Експериментальний проект «Фонд державного стимулювання створення і використання винаходів (корисних моделей) та промислових зразків. Веб-сайт МЕРТ України. URL: <https://www.sfii.gov.ua/fpv/>
16. Звіти про виконання паспортів бюджетних програм та оцінка ефективності бюджетних програм. Офіційний веб-сайт Міністерства молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/ministerstvo/obsyagi-byudzhetnih-priznachen-asignuvan-ta-provedenih-vidatkiv-byudzhetu/zviti-pro-vikonannya-pasportiv-byudzhetnih-program>
17. Звіти про виконання регіональних програм. Офіційний веб-сайт Тернопільської обласної ради. URL: <https://tor.gov.ua/list/?t=41&s=rada>
18. Звіти про результати роботи Державної спеціалізованої фінансової установи «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» за 2005-2013 рр. URL: <http://www.molod-kredit.gov.ua/cms/pro-fond/zvit-pro-robotu.html>
19. Звітність про виконання Державного бюджету України за видатками (програмна класифікація). Офіційний веб-сайт відкритих даних OpenBudget. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=program&view=table>
20. Квасниця О., Шикеринець М. Перспективи вдосконалення фінансової підтримки молоді у сфері здобуття освіти і вирішення житлової проблеми. *Дев'ять Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія*: збірник наукових праць (м. Тернопіль, 17 листопада 2023 року). Тернопіль: ЗУНУ, 2023.
21. Кірсанова Ю. Механізм фінансово-економічного забезпечення діяльності обслуговуючих кооперативів з водопостачання та водовідведення з кодом неприбутковості 0011. *Економіка: реалії часу*. 2013. №2(7). С. 135-143.

22. Ледовська Ю. Міжнародний досвід у забезпеченні зайнятості молоді на прикладі Німеччини та Польщі. *Grail of Science*. 2021. № 2-3. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/10640/9997>
23. Львович С. В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання. *Фінанси України*. 2000. № 12. С. 32
24. Мацьків В. Теоретичні основи регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2012. Вип. 8(1) URL: [http://www.ru.if.uadepartFinancesresourcefileЗбірник 2012-1Мацьків.pdf](http://www.ru.if.uadepartFinancesresourcefileЗбірник%202012-1Мацьків.pdf)
25. Мотречко В. В. Організація діяльності суб'єктів місцевого самоврядування щодо реалізації молодіжної політики. Дис. на здоб. наук. ступеня к. н. держ. упр. за спец. 25.00.04. ОРІДУ НАДУ при Президентіві України. Одеса, 2018. 241 с.
26. Напрями роботи Всеукраїнського молодіжного центру. Офіційний веб-сайт ДУ «Всеукраїнський молодіжний центр». UR: <https://auyc.org.ua/work-directions/>
27. Населення України зменшується катастрофічними темпами: скільки ж нас насправді. URL: <https://m.znaj.ua/society/216189-naselennya-ukrajini-zmenshuyetsya-katastrofichnimi-tempami-skilki-zh-nas-naspravdi>
28. Наукова молодь НАН України. Конкурси. Веб-сайт НАН України. <http://www.nas.gov.ua/young/UA/scholarshipNASU>
29. Новіков В. Удосконалення фінансування житлового будівництва. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 3 (34). С. 86-99.
30. О'Коннелл Б. Пересматривая роли и взаимоотношения добровольческих организаций и правительства. / пер. с англ. Вашингтон, 2005. 152 с.
31. Пархоменко-Багрянний С. Молодь є – житла нема.... Українська правда. 2010. 23 липня. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/07/23/5238439>
32. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті. Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/168071b58f>

33. Питання стипендіального забезпечення: Постанова КМУ від 12.07.2004 р. № 882. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/882-2004-%D0%BF#n17>
34. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
35. Показники надання пільгових кредитів молодим сім'ям за рахунок власних коштів Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву. Офіційний веб-сайт Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву. URL: <https://www.molod-kredit.gov.ua/zhytlovi-prohramy/kredyt-dlya-molodi/statystyka>
36. Політика та програми, що стосуються молоді. Всесвітня програма дій, що стосується молоді: резолюція Генеральної Асамблеї ООН № A/RES/50/81. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f05#Text
37. Полторак А., Паламарчук В., Манукян Т. Розвиток механізму кредитування для здобуття вищої освіти як напрям зміцнення рівня фінансової безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 23. С. 44-49.
38. Про гранти Президента України для обдарованої молоді: Указ Президента України від 02.08.2000 р. № 945/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/945/2000#Text>
39. Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю: Закон України від 04.11.2004 р. № 2150-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2150-15>
40. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: декларація ВРУ від 15.12.1992 р. № 2859-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>
41. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17/find?text=%EC%EE%EB%EE%E4>
42. Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2002-2012 роки: постанова КМУ від 29.07.2002 р. № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2002-%D0%BF#Text>

43. Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2013-2023 роки: Постанова КМУ від 24.10.2012 р. № 967. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/967-2012-%D0%BF#Text>
44. Про затвердження Державної програми підтримки молодіжного підприємництва на 2002-2005 роки: Постанова КМУ від 12.04.2002 р. № 536. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/536-2002-%D0%BF#Text>
45. Про затвердження Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 роки: Постанова КМУ від 08.08.2007 р. № 1016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1016-2007-%D0%BF#Text>
46. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова КМУ від 02.06.2021 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#Text>
47. Про затвердження Порядку пільгового кредитування для здобуття професійно-технічної та вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 р. № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2018-%D0%BF>
48. Про іменні стипендії Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук: Постанова ВРУ від 05.02.2019 р. № 2676-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2676-19#Text>
49. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року: Указ Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>
50. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/find?text=%F1%F2%E8%EF%E5%ED>
51. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
52. Про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання

- житла: Постанова КМУ від 29.05.2001 р. № 584. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584-2001-%D0%BF#Text>
53. Про Премію Верховної Ради України молодим ученим: Постанова ВРУ від 05.02.2019 р. № 2675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2675-19#Text>
54. Про Премію Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України: Постанова КМУ від 21.11.2007 р. № 1333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1333-2007-%D0%BF#Text>
55. Про розміри стипендій у державних та комунальних закладах освіти, наукових установах: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1047. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1047-2016-%D0%BF#n45>
56. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 р. № 2998-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
57. Про стипендії Президента України для молодих вчених: Постанова КМУ від 23.08.1994 р. № 582. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/582-94-%D0%BF#Text>
58. Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року: Указ Президента України від 27.09.2013 р. № 532/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2013#Text>
59. Програма «МАГІСТР». Веб-сайт PZU Україна. URL: <https://www.pzu.com.ua/individual/life/saving/magister.html>
60. Програма страхування життя дітей. Веб-сайт ПАТ «Страхове товариство «Надія». URL: <http://www.hope.net.ua/products-and-services/life-insurance/programa-strahuvannya-zhittya-ditey/>
61. Регіональний бізнес-інкубатор у Тернополі стане місцем, де народжуються успішні проекти. Тернопільська липа. 2018. 3 березня. URL: <http://lyra.com.ua/2018/03/03/rehionalnyj-biznes-inkubator-u-ternopoli-stane-mistsem-de-narodzhuuytsya-uspishni-proekty-foto-video/>

62. Розвиток інноваційного середовища у регіонах: у Тернополі підписано меморандуми про співпрацю та відкрито нові TISC. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. URL: <https://nipo.gov.ua/vidkryto-novi-tisc-ternopil/>
63. Романська О. Молодіжне підприємництво – реалії та перспективи. Національна платформа малого та середнього бізнесу. 2017. 24 січня. URL: <https://platforma-msb.org/molodizhne-pidpryyemnytstvo-realiyi-ta-perspektyvy/>
64. Серватинська І. М. Моделі соціальної політики та соціального страхування: світовий і вітчизняний досвід. *Світ фінансів*. 2014. № (3). С. 163-172.
65. Сидорова К. Страхування для здобуття освіти. *Страхування сьогодні*. URL: <http://www.insur-info.com/press/79153/>
66. Смовженко Т. С. Державна політика сприяння розвитку підприємництва: Монографія. Львів: ЛБІ НБУ, 2001. 461 с.
67. Смокова Г. Державна молодіжна політика в Україні: поняття та сутність. *European Political and Law Discourse*. 2019. Vol. 6. Iss. 5. P. 137-142. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2019/2019-6-5/21.pdf>
68. Соціальна і гуманітарна політика: підручник / В. П. Трощинський та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ: НАДУ, 2016. 792 с.
69. Фермерам з деокупованих територій нададуть безповоротну фінансову допомогу. Веб-сайт Верховної ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/241984.html
70. Центр підтримки підприємців Дія.Бізнес у Тернополі. URL: <https://business.dii.gov.ua/ternopil>
71. Шикеринець М. Зміст молодіжної політики та фінансовий механізм її реалізації. *Актуальні питання фінансової теорії та практики: збірн. матер. Десятої заоч.-дистанц. конф. студентів і молодих вчених (м. Тернопіль, 26 квіт. 2023 р.)*. Ч. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 235-239.